

Obitelj s adolescentom - perspektiva roditelja

Barna, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:950735>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Sveučilišni diplomski studij pedagogija (dvopredmetni)

Katarina Barna

Obitelj s adolescentom - perspektiva roditelja

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju
Sveučilišni diplomski studij pedagogija (dvopredmetni)

Obitelj s adolescentom - perspektiva roditelja

Diplomski rad

Student/ica:

Katarina Barna

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Rozana Petani

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Katarina Barna**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Obitelj s adolescentom - perspektiva roditelja** rezultat mojeg vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojeg rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojeg rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. veljače 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Obilježja razdoblja adolescencije	2
2.1. Tjelesne promjene.....	2
2.1.1. Tannerove faze puberteta.....	3
2.1.2. Hormonalne promjene	4
2.1.3. Tjelesni rast.....	5
2.1.4. Razvoj motoričkih sposobnosti.....	6
2.1.5. Spolno sazrijevanje	7
2.2. Psihološke promjene i učinci pubertetskih događaja	8
2.2.1. Samopojmanje i samopouzdanje.....	9
2.2.2. Adolescencija, zdravlje i stres.....	11
2.2.3. Prehrana i tjelesna aktivnost	11
2.2.4. Nasilje i vršnjaci	13
2.2.5. Spolno i reproduktivno zdravlje i ponašanje	15
2.2.6. Korištenje sredstava ovisnosti.....	18
2.3. Odnosi kroz adolescenciju	20
3. Metodologija.....	24
3.1. Problem istraživanja:	24
3.2. Cilj i zadaci istraživanja:.....	24
3.3. Metoda i instrument istraživanja:.....	24
3.4. Uzorak.....	25
3.5. Tijek istraživanja.....	25
4. Analiza rezultata istraživanja	26
5. Interpretacija rezultata istraživanja	48
6. Zaključak.....	53
7. Literatura.....	55

8. Prilozi.....	57
9. Sažetak	59
Obitelj s adolescentom – perspektiva roditelja	59
10. Summary	60
Family with an Adolescent – Parents' Perspective	60

1. Uvod

Velike su razlike u načinu života prije nekoliko desetljeća i u sadašnjosti; uz napredak tehnologije, dostupnost informacija i promjenu kao jedinu konstantu, tempo života postao je ubrzan. Od ljudi se traži sve više u svakom segmentu života. Isto vrijedi i za jednu od najranjivijih društvenih skupina - adolescente. Oni se bore s prijelazom iz dječje u odraslu dob, s brojnim promjenama u psihičkom, fizičkom, kognitivnom, emocionalnom i socijalnom smislu, kao i s očekivanjima koja im postavlja njihova okolina, odnosno društvo. Zadatak je svakog adolescenta naći svoje „ja“, time postavši odrasla individua, a veliku ulogu u tome igra obitelj, odnosno roditelji. Oni su tu ne samo da dijete odgoje, već da ga usmjere na najbolji mogući način kako bi postalo zdrava i sposobna odrasla osoba. Međutim, u prijelaznom razdoblju adolescencije javljaju se mnoge poteškoće koje su usko povezane s prethodno navedenim promjenama. Poteškoće, također mogu proizaći iz različitih životnih situacija i okolnosti, odnosno okruženja, društva, obiteljskih odnosa, vršnjačkog pritiska, itd. Adolescenti su izloženi raznim pozitivnim, ali i negativnim utjecajima, a rizična ponašanja postaju znatno učestalija u usporedbi s razdobljem djetinjstva. Sve ove stavke dodatno otežavaju zadatak roditelja adolescenta.

Ovaj istraživački rad fokusirat će se na specifičnost razdoblja adolescencije. Kao uvodni dio, iznijet će se neke glavne informacije o razdoblju adolescencije u svrhu teorijske podloge rada. Nakon toga uslijedit će metodologija prema kojoj će se provesti istraživanje i koncipirati sam rad, kao i potpoglavlje koje će opisati tijek istraživanja. Poglavlje razrade prikazat će analizu i interpretaciju dobivenih rezultata istraživanja; u potpoglavlju analize bit će kratko prikazani rezultati, odnosno konkretni citati i odgovori dobiveni provedbom ovog istraživanja, a potom će isti biti razjašnjeni u potpoglavlju interpretacije rezultata istraživanja. Za završetak rada bit će objašnjeno nekoliko zaključnih misli na temelju teorije, metodologije, ali i rezultata samog istraživanja kako bi se smisleno objasnilo do kojih se zaključaka došlo na temelju ovog istraživanja.

2. Obilježja razdoblja adolescencije

Prema Berk (2008), adolescencija je razdoblje koje označava prijelaz iz djetinjstva u odraslu dob. Gledajući suvremena društva, od mladih se očekuje da ovladaju iznimno složenim vještinama te se suoče s ogromnim izborom, zbog čega razdoblje adolescencije traje skoro čitavo desetljeće. Iako se brojne kulture i društva diljem svijeta znatno razlikuju, zadaci i obilježja razdoblja adolescencije imaju značajne sličnosti neovisno o lokaciji ili okolini. Kako postaju adolescenti, odnosno odrasle osobe, mladi moraju naučiti razmišljati kao odrasle osobe, prihvatiti svoje tijelo i njegov razvoj kroz adolescenciju, zrelije se ponašati s vršnjacima istog ili različitog spola, steći ekonomsku i emocionalnu neovisnost te razviti, odnosno stvoriti vlastiti identitet; shvatiti tko su kao osoba – moralno, profesionalno, spolno i politički.

Feinstein (2005) opisuje razdoblje adolescencije i ponašanje adolescenata: „Osjećajući se frustriranim, nastavnici i roditelji razmišljali su: „Zašto se ne mogu ponašati kao odrasli ljudi?“ Pravo objašnjenje nudi nam iznenađujući odgovor: Ne mogu se ponašati kao odrasli ljudi, jer ne razmišljaju kao odrasli ljudi. Neuroznanost potvrđuje ono što smo uvijek mislili – da je adolescentski mozak još uvijek u izgradnji.“ (Feinstein, 2005: 1). Autorica pojašnjava da nisu samo hormoni zaslužni za promjene u adolescenata, već i mozak. Brojnim MRI skeniranjima ustanovilo se da mozak osobe kroz adolescenciju prolazi kroz značajne promjene. Adolescenti, za razliku od djece, imaju bolje kratkoročno pamćenje, lakše rješavaju probleme, apstraktno i kritički razmišljaju i donose odluke, no imaju i bolje razumijevanje samih sebe u odnosu na druge.

Adolescencija započinje pubertetom, razdobljem koje označava velike promjene u tinejdžera te koje završava punim sazrijevanjem tijela adolescenta. Pubertet se sastoji od više faza koje mogu biti poprilično izazovne i zbunjujuće za osobe koje ih prolaze, budući da se sve te promjene odvijaju u različito vrijeme za svakog adolescenta (URL 1). Osim navedenih tjelesnih promjena u razdoblju adolescencije, djeca prolaze i kroz razne socijalne, kognitivne, zdravstvene, političke, emocionalne i psihološke promjene.

2.1. Tjelesne promjene

Kao što je već spomenuto, tijekom razdoblja adolescencije brojne su tjelesne promjene u mladima. One započinju razdobljem puberteta, tijekom kojeg se tijelo jednog

učenika ili učenice pretvara u odraslo tijelo. Budući da hormonalni procesi koji reguliraju pubertetski rast i razvoj imaju poveznice s genetikom, svako se dijete u pubertetu razvija drugačijim tempom. Međutim, česta je pojava da djevojčice u pubertet ulaze 2 godine ranije od dječaka (Berk, 2008).

2.1.1. Tannerove faze puberteta

Healthline (URL 1) opisuje, tzv. Tannerove faze puberteta, odnosno faze koje su nazvane prema Jamesu M. Tanneru, stručnjaku za razvoj djece koji je prvi identificirao vidljive faze puberteta. Prema Tannerovoj skali promatra se pet faza koje služe kao vodič za praćenje tjelesnog razvoja, iako svaki adolescent ima svoj tempo sazrijevanja. Prva Tannerova faza bavi se događanjima koja prethode bilo kakvim tjelesnim promjenama adolescenata. Najčešće se javljaju oko osmog rođendana u djevojčica, odnosno oko devetog ili desetog rođendana u dječaka. U ovoj fazi, promjene su iste i u djevojčica i u dječaka; mozak šalje signal tijelu da se pripremi za promjene, hipotalamus stvara hormon koji otpušta gonadotropin u hipofizu, dok sama hipofiza počinje stvarati luteinski i folikulostimulirajući hormon. Tijekom ove faze nema fizičkih promjena.

U drugoj Tannerovoj fazi kreće fizički razvoj; hormoni šalju signale kroz cijelo tijelo. Prema Healthlineu (URL 1), pubertet u djevojčica kreće između devete i jedanaeste godine, a fizički razvoj u drugoj Tannerovoj fazi odnosi se na prve znakove grudi, koje su pri razvitku osjetljive te se po veličini mogu razlikovati jedna od druge. Tamnije područje oko bradavice, odnosno areola, se također počinje širiti. Maternica počinje rasti, a pojavljuju se i prve stidne dlake. Što se tiče dječaka, njihov ulazak u pubertet događa se oko jedanaeste godine. Testisi i koža oko testisa, odnosno skrotum, počinju rasti. Usto, kao i u djevojčica, pojavljuju se prve stidne dlake.

Tijekom treće Tannerove faze, tjelesne promjene postaju sve očitije (Healthline, URL 1). Osim naglog rasta tinejdžera, promjene iz prethodne faze se pojačavaju. U djevojčica ova faza najčešće počinje nakon dvanaeste godine. Grudi se popunjavaju i rastu, stidne dlake postaju gušće i kovrčavije, kreće rast dlaka ispod pazuha, javljaju se i prvi prištići na licu i leđima, kukovi i bedra dobivaju na širini (nakupljanje masti), a značajan je i rast u visinu. Što se tiče dječaka, treća Tannerova faza ih pogađa oko trinaeste godine. Promjene u ovoj fazi odnose se na rast penisa i testisa, javljaju se tzv. „mokri snovi“, odnosno noćne ejakulacije, mišići u dječaka jačaju, glas se mijenja (što dovodi do povremenog pucanja glasa), a rast u visinu u ovoj je fazi značajan kao i u djevojčica.

U četvrtoj Tannerovoj fazi pubertet je na vrhuncu. U djevojčica se ovo odnosi na razdoblje oko trinaeste godine. Grudi postaju sve veće i punije, javlja se prva mjesečnica, stidne dlake sve su gušće, a porast na visini se usporava u odnosu na prethodnu fazu. Dječake ova faza pogađa oko četrnaeste godine. Testisi, penis i skrotum i dalje rastu, a skrotum postaje tamniji. Kreće rast dlaka ispod pazuha, glas postaje sve dublji, a javljaju se i prištići (Healthline, URL 1).

Posljednja, odnosno peta Tannerova faza označava kulminaciju razvoja tinejdžera. U ovoj fazi djevojčice i dječaci dolaze do potpunog tjelesnog sazrijevanja, uključujući prestanak rasta u visinu. Za djevojčice se ova faza događa oko petnaeste godine. Grudi su veličine i oblika kao u odrasle žene, iako su promjene moguće još do osamnaeste godine. U periodu od 6 do 24 mjeseci nakon prve mjesečnice ciklusi postaju sve regularniji. Djevojčice prestaju rasti u visinu 1-2 godine nakon prve mjesečnice. Stidne dlake rastu do unutrašnje strane bedara. Reproductivni organi i genitalije potpuno su razvijene, dok se popunjavaju kukovi, bedra i stražnjica. Ova se faza događa oko petnaeste godine i u dječaka. Njihov penis, testisi i skrotum dolaze do veličine kao u odraslog čovjeka. Stidne dlake također rastu do unutrašnje strane bedara. Kreće rast dlaka na licu; neki dječaci se počinju brijati. Rast u visinu se usporava, ali mišići i dalje rastu. Do osamnaeste godine, većina dječaka dolazi do kraja razvoja (URL 1).

Osim prethodno spomenutih Tannerovih faza puberteta, Healthline (URL 1) navodi i ostale znakove, odnosno simptome puberteta. Prvi od njih su prištići, odnosno akne. Promjene u hormonima dovode do nakupljanja masti na koži te začepljenja pora, što rezultira prištićima. Adolescenti tako dobivaju prištiće na licu, leđima ili prsima, dok se pojavnost i količina prištića razlikuje od osobe do osobe. Sljedeći znak puberteta jesu tjelesni mirisi, odnosno znoj. Budući da se žlijezde znojnice također razvijaju u pubertetu, to zna dovesti do pojačanih tjelesnih mirisa. Osim toga, u pubertetu su česte i promjene raspoloženja. Do njih dolazi zbog hormonskih promjena, a mogu dovesti i do depresije, anksioznosti, problema sa spavanjem i loših ocjena u školi.

2.1.2. Hormonalne promjene

Kao što je već spomenuto u ovom radu, jedna od najvažnijih promjena u pubertetu je ona hormonska, pogotovo jer upravo ona utječe na ostale promjene u tijelu adolescenta. Berk (2008) navodi da u neke djece hormonalne promjene počinju već oko osme i devete godine. Porast je izlučivanja tiroksina te hormona rasta, zbog čega dolazi do velikog razvitka u

kontekstu sazrijevanja koštanog sustava i rasta tijela. Prema Gallahue (2012), na endokrini sustav utječe genetika, zbog čega je rast i razvoj tijekom razdoblja adolescencije drugačiji za svakog pojedinca, nevezano za spol. Endokrini sustav utječe na živčani sustav i spolne žlijezde što na kraju dovodi do spomenutih promjena u djevojčica i dječaka tijekom puberteta, odnosno adolescencije. Hipofiza je od iznimne važnosti za razvoj i promjene. Kad se hipotalamus razvije do kraja, počinje lučiti hormone koji stimuliraju prednji dio hipofize kako bi ona započela s otpuštanjem gonadotropnih hormona. Ti hormoni stimuliraju ostale endokrine žlijezde, što dovodi do lučenja drugih hormona za rast i spolni razvoj. Estrogeni i progesteron se smatraju „ženskim spolnim hormonima“, budući da su većinski zaslužni za početak puberteta u djevojčica, dok je testosteron klasificiran kao „muški spolni hormon“.

Spolno sazrijevanje događa se pod nadzorom spolnih hormona. I estrogeni i androgeni prisutni su u oba spola, no razlikuje se količina određenih hormona kod određenog spola. Berk (2008) dijeli pubertetske promjene na „dvije široke skupine: (1) cjelokupni tjelesni rast i (2) sazrijevanje spolnih karakteristika“ (Berk, 2008: 345). Autorica, također napominje da je upravo pubertet razdoblje najveće razlike u spolova nakon prenatalnog perioda.

2.1.3. Tjelesni rast

Budući da se djevojčice i dječaci različitim tempom razvijaju tijekom puberteta, razlike su i u dobivanju na visini. Iako sve ovisi od osobe do osobe, generalno djevojčice kreću rasti oko devete godine, dok dječaci najčešće dobivaju na visini dvije godine kasnije, odnosno oko jedanaeste godine, a za oba spola ovaj period naglog rasta traje oko četiri godine (Gallahue, 2012). Tijekom rane adolescencije može se dogoditi da djevojčice budu i teže i više, no to ne traje dugo. Dječaci kasnije ulaze u pubertet, stoga kasnije počinju i rasti. Do 16. godine većina djevojčica prestaje s tjelesnim rastom, dok isti ne prestaje do 17 i pol godina u dječaka (Berk, 2008). Gallahue (2012) navodi da pri kraju djetinjstva i ulasku u adolescenciju dolazi do naglog fizičkog rasta (eng. „growth spurt“). Taj period prethodi periodu spolnog sazrijevanja, odnosno nagli rast smatra se prvim očitim znakom ulaska u pubertet.

U razdoblju adolescencije ubrzava se rast stopala, nogu i šaka, a zatim torza, što dovodi do nerijetke pojave neproporcionalnog, odnosno nespretnog izgleda adolescenata. Osim toga, djevojčicama se šire bokovi (postaju širi od struka i ramena), dok se dječacima šire ramena (postaju šira od bokova).

Gallahue (2012) navodi da, poput naglog rasta u visinu, tijekom adolescencije dolazi i do naglog rasta u težini. Taj je porast isti za oba spola, no razlike su u tome što tvori tu težinu. Rast težine u djevojčica odnosi se na masne naslage i rast u visini, dok se u dječaka isti odnosi na mišićnu masu i visinu. Prema Berk (2008), djevojčice dobivaju masnoću na nogama, rukama i trupu oko osme godine, što napreduje u razdoblju od jedanaeste do šesnaeste godine. Kod dječaka se u razdoblju adolescencije događa upravo suprotna stvar; smanjuje se masnoća na nogama i rukama. Iako u adolescenciji mišići rastu i djevojčicama i dječacima, kod dječaka je taj porast znatno veći; razvijaju se veći mišići srca i kostura, a usto im je veći i kapacitet pluća. Gallahue (2012) u kategoriju rasta svrstava i rast srca i pluća. Tijekom adolescencije srce raste za 50% u odnosu na prethodnu veličinu te isto toliko dobiva i na težini. Pluća se također razvijaju i rastu, no u dječaka znatno više.

2.1.4. Razvoj motoričkih sposobnosti

Kao i ostali navedeni tjelesni aspekti adolescenata, motoričke sposobnosti su u porastu tijekom ovog razdoblja. Međutim, obrasci razvoja nisu jednaki u djevojčica i dječaka. Djevojčice imaju postupniji i sporiji napredak koji je na vrhuncu oko četrnaeste godine, dok dječaci kroz cijelu tinejdžersku dob dobivaju na brzini, snazi i izdržljivosti, što dovodi do značajnih razlika u tom aspektu između djevojčica i dječaka. Berk (2008) navodi da upravo te razlike dovode do manje aktivacije djevojčica što se tiče vježbanja, fizičkih aktivnosti i bavljenja sportom, budući da dječaci za to dobivaju više poticaja jer su najčešće fizički superiorniji u odnosu na djevojčice. Gallahue (2012) napominje kako je od iznimne važnosti za oba spola obratiti pozornost na fizičku aktivnost tijekom adolescencije. Autor smatra da je bavljenje sportom pogodno za brži i bolji razvitak motoričkih sposobnosti, budući da su sportovi puni kompleksnih radnji koje izazivaju sportaša da bude bolji.

U razdoblju adolescencije dolazi i do promjene u budnosti i spavanju. U srednjem djetinjstvu potreba za spavanjem je na oko 10 sati, dok u adolescenciji ona spada na 7.5-8 sati sna. Međutim, tijekom tog prijelaza, tinejdžerima treba oko 9.2 sata sna, što najčešće nije zadovoljeno budući da imaju tendenciju ostajati budni do kasnijih noćnih sati nego prije, a moraju se rano ustati zbog školskih i ostalih obveza (Berk, 2008).

2.1.5. Spolno sazrijevanje

Rast i razvoj tijela adolescenata u pubertetu ne odnosi se samo na fizički rast i razvoj, već i na spolno funkcioniranje. Berk (2008) navodi dvije glavne grupe na koje se dijele spolne karakteristike: primarne i sekundarne. U primarne spolne karakteristike spadaju maternica, rodnica i jajnici u žena te testisi, mošnjice i penis u muškaraca. S druge strane, sekundarne spolne karakteristike služe kao dodatni znak da je osoba spolno zrela te su vidljive na vanjskom izgledu tijela, npr. stidne i pazušne dlake u oba spola ili dojke u žena.

- Djevojke – pri ulasku u pubertet dolazi do 'pupanja' dojki te naglog rasta u visinu. Nakon toga dolazi do prve menstruacije, a potom i do kraja rasta stidnih i pazušnih dlaka, kao i razvoja dojki. Prema Gallahue (2012), dolazi do promjena i u ženskim genitalijama; vanjski spolni organi, npr. vulva, klitoris i usne, počinju rasti i biti osjetljivi na stimulaciju. Unutarnji spolni organi, poput maternice i jajnika, dobivaju na težini te rastu. Ovaj proces najčešće traje oko 4 godine, ali i ovaj period, ovisno o djevojci, može trajati i varirati od jedne i pol do pet godina. Berk (2008) navodi kako je po prirodi određeno da tijelo djevojke naraste dovoljno za trudnoću i tek onda dolazi do spolne zrelosti, što potvrđuju činjenice da prva mjesečnica dolazi tek nakon naglog rasta u visinu te da se prvih godinu do godinu i pol menstrualni ciklus najčešće događa bez da se otpusti jajašce iz jajnika (što nije slučaj kod svake djevojčice).
- Dječaci – pri ulasku u pubertet u dječaka najprije dolazi do povećanja testisa te promjeni u boji i teksturi mošnjice. Tek nakon toga dolazi do početka rasta stidnih dlaka i rasta penisa. Prema Gallahue (2012), na veličinu i oblik penisa ne utječu ni rasa, ni tjelesna građa, ni spolna zrelost. Berk (2008) navodi da se može primijetiti razlika između djevojčica i dječaka što se tiče rasta u visinu; kod dječaka do naglog rasta dolazi dosta kasnije nego kod djevojčica. Dok je za djevojčice nagli rast znak početka puberteta, kod dječaka nagli rast počinje kad je razvoj i rast penisa i testisa skoro gotov. Nakon naglog rasta kreću rasti pazušne dlake, kao i dlake na cijelom tijelu i licu. Jedan od najvažnijih trenutaka sazrijevanja dječaka je produblјivanje glasa; glasnice postaju duže, a grlo veće. Iako se u pubertetu i djevojčicama glas produblјuje, to se ne događa

u istoj mjeri kao i kod dječaka. Prema Gallahue (2012), sjemeni kanalići i žlijezda prostata rastu dok raste i penis, testisi stvaraju spermiju i muške spolne hormone, što dovodi do pojave prve ejakulacije (oko trinaeste godine). Pri početku ovog razdoblja mali je broj živih spermija, što znači da je početni period iza prve menstruacije (menarha) u djevojčica i prve ejakulacije (spermarha) u dječaka period smanjene plodnosti (Berk, 2008).

2.2. Psihološke promjene i učinci pubertetskih događaja

Kao što je već navedeno u prethodnom dijelu, adolescencija je razdoblje kad dječaci i djevojčice prolaze kroz velik broj fizičkih promjena. Adolescenti reagiraju na te promjene na razne načine. Prema Berk (2008), reakcije variraju ovisno o periodu nastanka određenih promjena (npr. ako neki adolescent ranije ili kasnije od svojih vršnjaka doživi određenu promjenu, imat će i drugačiju reakciju), o informiranosti (adolescenti koji znaju što očekivati neće biti toliko iznenađeni kad dožive određenu promjenu), o kulturi i odgoju (u nekim kulturama i obiteljima o promjenama se uopće ne priča, što utječe na reakciju adolescenta na određene promjene), itd. Berk (2008) također navodi da se u zapadnjačkom društvu ne obraća previše pozornosti na određene promjene koje adolescenti prolaze, što dovodi do češće zbunjenosti cijelim prijelaznim razdobljem adolescencije, dok se u nekim kulturama ili religijama određene promjene čak obilježavaju kao rituali, npr. židovska bar mitzva.

Teicher (1956) se slaže da su reakcije adolescenata na samo razdoblje adolescencije u korelaciji s kulturom u kojoj adolescent odrasta. Autor navodi da se u nerazvijenijim sredinama mladima rano daje određen status i odgovornost, a pubertet se obilježava različitim ritualima, odnosno ceremonijama. U takvim se sredinama adolescencija smatra blagim periodom. U zapadnjačkim društvima, uzimajući u obzir određena društvena pravila, zahtjeve i norme, smatranje i priznanje adolescenata kao odraslih osoba se odgađa, što otežava rast njihovog samopouzdanja i neovisnosti. Teicher (1956) navodi da se samo treba pročitati bilo koje novine da bi se uvidjelo način na koji se adolescenti opisuju, odnosno doživljavaju; kao posebna vrsta, neodgovorna bića koja su sumnjiva dok se ne dokaže da nisu ništa napravila. Njihove su loše strane i ponašanja preuveličani, dok sve dobro što naprave prolazi nezapaženo. Ovakvo mišljenje o adolescentima, koje nije jedino, ali nije ni rijetko, predstavlja još jednu prepreku koju adolescenti moraju prijeći u tom teškom razdoblju odrastanja.

Berk (2008) spominje i, tzv. ćudljivost adolescenata, koja se manje povezuje s hormonalnim promjenama, a više s položajem adolescenata u društvu (nisu ni djeca, a ni odrasle osobe, više im odgovara družiti se s vršnjacima, a manje sudjelovati u aktivnostima koje strukturiraju odrasli). U razdoblju adolescencije dolazi do ćestih sukoba između adolescenata i roditelja; adolescenti uće rasuđivati na nov, odrasliji naćin, no oni još nisu odrasle osobe, iako bi željeli da ih se tako doživljava. Međutim, roditelji najćešće shvaćaju da im još treba pomoć i navođenje, stoga ih pokušavaju upozoriti i zaštititi, no adolescenti na to mogu reagirati kao da ih se ne shvaća ozbiljno, što dovodi do sukoba.

Tymula et al. (2012) zaključuju da će adolescenti, u usporedbi s ostalim dobnim skupinama, ćešće sudjelovati u različitim rizićnim situacijama i ponašanjima. Zbog toga imaju skoro duplo veću stopu smrtnosti od djece, navode autori. U razdoblju adolescencije su najveće vjerojatnosti za spolno prenosive bolesti, ilegalna ponašanja, a autori tvrde da adolescenti ćešće voze većom brzinom nego odrasli. Budući da adolescenti iskušavaju za što su sve sposobni te kako se osjećaju u različitim rizićnim situacijama bez razmišljanja o potencijalnim posljedicama, društvo je prisiljeno uvesti odrećene alate kako bi adolescentima pomoglo, ali ih i ogranićilo; to moće biti dozna granica za kupnju alkohola, cigareta, polaganja za vozaćku dozvolu, za odrećenu jaćinu automobila. otvaranje raćuna u banci, zdravstvene odluke, itd. To pokazuje koliko je bitna uloga roditelja koji ponekad donosi odluke umjesto adolescenata, ali ga najviše usmjerava kako i zašto donijeti ispravnu odluku.

Teicher (1956) napominje kako su svi adolescenti različiti, da su sposobni za promjenu, da ponekad rade neprimjerene stvari, ali to nije ćudno samo odraslima, već i samim adolescentima. Međutim, to su sve reakcije na promjene koje se događaju adolescentima; većina njihovih ponašanja je sasvim normalna i vodi sazrijevanju i odrastanju. Adolescenti se moraju nositi sa spolnim nagonom, s problemima emancipacije od roditelja te s agresivnim nagonom za dominaciju i uspjeh.

2.2.1. Samopoimanje i samopouzdanje

Važan pojam u psiholoćkim razmatranjima adolescenata je slika tijela, odnosno vlastito poimanje svog fizićkog izgleda. Berk (2008) navodi da najćešće djevojćice koje ranije sazrijevaju imaju nešto negativniju sliku tijela, manje samopouzdanja, više nezadovoljstva te su sklonije neprimjerenim ponašanjima. S druge strane, djećaci koji ranije sazrijevaju su najćešće popularni u društvu, na vodećim su položajima, ponekad su i sportske

zvijezde, što dovodi do većeg zadovoljstva sobom te pozitivnije slike tijela. Na ove činjenice znatno utječe ideal ljepote današnjeg društva kojem su adolescenti, ali i djeca i odrasli, izloženi putem svih dostupnih medija. Međutim, adolescenti koji ranije sazrijevaju često žele provoditi vrijeme sa sebi sličnima, a to zna dovesti do poticanja mladih adolescenata na aktivnosti na koje možda nisu spremni od strane starijih adolescenata, što dovodi do visokih razina emocionalnog stresa u adolescenata koji ranije sazrijevaju, a ponekad i do pada u školskom uspjehu.

Lindenfield (2002) ključne faktore koji čine samopouzdanje adolescenta: samospoznaja, pozitivno razmišljanje, jasni ciljevi, ljubav prema sebi, sigurnost, samoprezentacija, vještina komunikacije i emocionalna kontrola. Prva četiri faktora odnose se na unutarnje samopouzdanje, a zadnjih četiri na vanjsko samopouzdanje. Adolescenti s visokom razinom samospoznaje su smireni i u situacijama gdje se od njih traži teška odluka jer jasno znaju što je krivo, a što pravo. Pozitivno razmišljanje podrazumijeva traženje najboljih osobina u ljudima te optimizam oko budućnosti. Adolescenti s jasnim ciljevima rade i žive svrhovito, a puni su ljubavi prema sebi ako se ne omalovažavaju, poštuju svoje odluke i paze na sebe i svoje zdravlje. Sigurnost u sebe manifestira se zalaganjem za one koji se ne mogu boriti za sebe te logičnim i mirnim pregovaranjem za svoja prava. U kontekstu samoprezentacije, osoba korigira vanjski izgled neovisno o tuđim mišljenjima i pazi kako izgleda, a životni prostor joj je uredan i privlačan. Vještine u komunikaciji podrazumijevaju strpljivo i pažljivo slušanje prije govorenja te jasno iznošenje vlastitog mišljenja, dok se emocionalna kontrola očituje samostalnim motiviranjem u stresnim situacijama i kontroliranjem naravi pri frustraciji. Svi ovi čimbenici doprinose samopouzdanju adolescenta i na njima se treba raditi i poticati adolescenta da radi na izgradnji samopouzdanja jer time poboljšava kvalitetu svog života.

Stringer (1994) navodi da tijekom rane adolescencije dolazi do pada samopouzdanja, naročito za djevojke. Idealizam adolescenata poklapa se s osjećajem jedinstvenosti, samosvijesti te kritičkog razmišljanja. Kad se ove promjene susretnu s češćim obiteljskim konfliktima tijekom rane adolescencije, dolazi do pojačane potrebe za odobravanjem od strane vršnjaka, što se najviše vidi oko dvanaeste do četrnaeste godine. Navedeno potkrepljuju rezultati HBSC-a (2020), gdje je ispitano mišljenje adolescenata o vlastitom tijelu; dok oko 20% dječaka misli da ima prekomjernu tjelesnu masu, a taj se postotak smanjuje s godinama, postotak djevojčica koje su mišljenja da imaju prekomjernu tjelesnu težinu je oko 30%, a isti se povećava s godinama. Postotci adolescenata u Hrvatskoj koji

misle da imaju prekomjernu tjelesnu težinu je ipak nešto manji od adolescenata ostalih zemalja koje su sudjelovale u istom istraživanju, no zabrinjava činjenica da, u usporedbi s istim istraživanjem od prethodnih godina, raste postotak dječaka koji misle da imaju prekomjernu tjelesnu težinu.

2.2.2. Adolescencija, zdravlje i stres

Budući da u pubertetu, odnosno adolescenciji dolazi do brojnih tjelesnih, kognitivnih, emocionalnih i psihičkih promjena, mijenjaju se i zdravstvena pitanja. HBSC (2020), odnosno Istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika u školskoj godini 2017./2018. u Hrvatskoj ispituje određena zdravstvena i životna pitanja među učenicima adolescentima te je u sklopu globalnog istraživanja u kojem svake četiri godine sudjeluje 50 zemalja u suradnji s WHO, odnosno Svjetskom zdravstvenom organizacijom. Rezultati ovog istraživanja korisni su za praćenje opadanja i porasta određenih zdravstvenih pitanja u adolescenata, kao što su prehrambene navike, higijena, spolno zdravlje, uzimanje opijata ili alkohola, itd.

Stres je bitan faktor koji utječe na zdravstveno stanje adolescenta. Lacković-Grgin (2000) tvrdi da različiti događaji i ponašanja različito djeluju na adolescente, budući da svaka osoba, na temelju svoje osobnosti i ličnosti, drugačije percipira i reagira na određene situacije. Međutim, neke su situacije stresne za svakog adolescenta: različit tjelesni ili spolni razvoj u odnosu na vršnjake, tjelesne i kronične bolesti adolescenta ili člana obitelji, tjelesne ozljede, razvod roditelja, gubitak roditelja i bliskih osoba, zlostavljanje i zanemarivanje adolescenta, stres u školskoj i vršnjačkoj okolini, itd. Autorica također navodi i posljedice stresa na adolescente, koje mogu biti kognitivne, tjelesne, ponašajne i emocionalne.

2.2.3. Prehrana i tjelesna aktivnost

Berk (2008) predstavlja prehrambene potrebe kao jednu od zdravstvenih promjena koje se događaju tijekom adolescencije, odnosno puberteta. Budući da djevojčice i dječaci rastu, raste i njihova potreba za unosom hrane. Autorica napominje da je djevojčicama tijekom puberteta potrebno oko 2200 kalorija dnevno, a dječacima čak 2700, uz što više proteina. Međutim, upravo je razdoblje adolescencije period kada se najviše jedu prazne kalorije, a česta je i pojava nedostatka željeza u adolescenata. Što se tiče prehrambenih navika, rezultati HBSC (2020) su pokazali da je u Hrvatskoj broj adolescenata koji redovno

uzimaju prvi i najvažniji obrok, odnosno doručak, u opadanju u odnosu na isto istraživanje iz 2002. godine. Redovita konzumacija gaziranih pića se smanjila u odnosu na 2002., dok se redovita konzumacija voća razlikuje od godine do godine (u 2006. je postotak bio najviši).

Kuzman (2009) tvrdi da upravo način prehrane i tjelesna aktivnost u najvećoj mjeri utječu na indeks tjelesne mase. Što se tjelesne aktivnosti tiče, ona ima brojne pozitivne učinke na pozitivnu sliku o sebi, bolji izgled, opći doživljaj sebe, indeks tjelesne mase, a čak i na razne bolesti poput dijabetesa, karcinoma kolona, kardiovaskularnih bolesti, osteoporoze, anksioznih i depresivnih simptoma te artritisa. Za mlade se preporuča jedan sat tjelesne aktivnosti dnevno. Tjelesna aktivnost može biti i vožnja bicikla, hodanje, igranje, rolanje, itd., iako bavljenje sportom donosi brojne pogodnosti za mlade; one emocionalne, tjelesne, društvene i psihičke prirode. Adolescenti koji se bave sportom steći će bolju kondiciju, društvene vještine, naučiti se odgovornosti, ravnopravnosti i zdravom nadmetanju, a pozitivna strana je i popularnost koju nerijetko u društvu uživaju pojedinci koji se bave sportom. S druge strane, u današnje je vrijeme sve veći problem tjelesna neaktivnost i nezdrava prehrana, što može dovesti do prekomjerne tjelesne težine i razvoja različitih kroničnih bolesti koje nastaju zbog današnjeg 'sjedilačkog' načina života. Prema rezultatima HBSC-a (2020), broj adolescenata koji su najmanje jedan sat dnevno tjelesno aktivni je u opadanju s godinama, a u većini slučajeva dječaci provode više vremena u tjelesnim aktivnostima od djevojčica. U usporedbi s ostalim zemljama koje su sudjelovale u ovom istraživanju, Hrvatska je iznad prosjeka, odnosno u trećini zemalja s najvišim postotkom tjelesne aktivnosti u adolescenata, iako je u usporedbi s istim istraživanjem u Hrvatskoj tijekom prethodnih godina zabilježen blagi pad u postotcima.

Na prehrambene navike u razdoblju adolescenciji slabi utjecaj roditelja, a društveni sve više jača. Adolescenti se često hrane kao njihovi vršnjaci, ali je sve češći faktor i utjecaj reklama kojima prehrambene industrije bombardiraju javnost, a nekad i ciljano mlađu populaciju, navodi Kuzman (2009). Način prehrane se ponekad mijenja i tijekom kasne adolescencije, kad mladi traže vlastiti identitet i neovisnost od roditelja. Jedan od faktora koji utječe na prehrambene navike adolescenata je i stanje današnjeg društva, gdje su roditelji ponekad prezaposleni i ne stignu kuhati, zbog čega mladi ili naručuju hranu ili pripremaju nešto brzo i nezdravo. Međutim, od iznimne je važnosti da se u prehranu adolescenata uključe raznovrsne namirnice, a pogotovo voće i povrće. Takva prehrana ne samo da doprinosi održavanju zdrave tjelesne težine, već i doprinosu očuvanju zdravlja. Prema HBSC (2020), gdje se ističe djetinjstvo kao ključan period za uspostavljenjem pravilnih

prehrambenih navika, istaknuti su odgovori na pitanje koliko adolescenata konzumira voće tijekom razdoblja od jednog tjedna. Rezultati pokazuju da konzumacija voća opada s dobi, a djevojčice nešto češće konzumiraju voće od dječaka. U usporedbi s ostalim zemljama koje su sudjelovale u istraživanju, hrvatski su adolescenti ispod prosjeka što se tiče konzumacije voća.

Berk (2008) navodi poremećaje prehrane kao jedan od problema razdoblja adolescencije. Oni najčešće pogađaju djevojke, a pogotovo one koje se ranije razvijaju, što zna dovesti do nezadovoljstva vlastitom slikom tijela. Najčešći i najozbiljniji poremećaji prehrane su bulimija i anoreksija. Bulimija je poremećaj pri kojem dolazi do prejedanja, a zatim do namjernog povraćanja. Jedan od znakova je vidljivo oštećena caklina zubi do koje dolazi zbog povraćanja, a može doći i do oštećenja želuca i grla. Anoreksija se razlikuje od bulimije po tome što uopće ne dolazi do prejedanja, već suprotno; osobe koje pate od anoreksije se izgladnjuju zbog straha od debljanja. Čak i kad je anoreksična osoba iznimno mršava, zbog iskrivljene slike vlastitog tijela ona misli da je preteška i nastavlja s izgladnjivanjem. Anoreksične osobe imaju blijedu kožu, osjetljive su na hladnoću, nokti su im krhki i bezbojni, a anoreksičnim djevojkama često izostaje menstruacija. Berk (2008) tvrdi da do poremećaja u prehrani može doći zbog društvenog gledišta da je ideal ljepote mršavost, stoga djevojke (i u rijetkim slučajevima mladići) postavljaju visoke standarde koje je nemoguće postići, pri čemu dolazi do poremećaja u prehrani. Ove je poremećaje teško uspješno tretirati, budući da velik dio osoba koje od njih pate poriču da uopće imaju problem.

Loxton i Dawe (2001) povezuju poremećaje prehrane i zlouporabu alkohola, posebice u adolescentnih djevojaka. Autori navode da su adolescentice koje često piju alkohol češće impulzivne, što se u njihovom istraživanju pokazalo kao pojačana osjetljivost na potencijalna potkrepljenja. Isto se događa u adolescentica koje imaju problema u prehrani, odnosno koje hranu gledaju kao potkrepljenje ili nagradu te su osjetljive na negativne komentare u vezi tjelesnog izgleda.

2.2.4. Nasilje i vršnjaci

Kuzman (2009) napominje da se najzdravijim periodom života smatra upravo adolescencija, budući da su adolescenti i adolescentice na vrhuncu brzine, kondicije, snage te brojnih kognitivnih sposobnosti. Međutim, kao što je već napomenuto, adolescencija je razdoblje sazrijevanja koje sa sobom nosi i određene rizike u kontekstu zdravlja, a to može

nositi i dugoročne posljedice, budući da se tijekom adolescencije bira životni stil i određeni obrasci ponašanja specifični za tu osobu. Autorica navodi da su smrti tijekom perioda adolescencije rijetke, ali da su najčešći uzrok ozljede (npr. prometne nesreće) te samoubojstva. Puno su češći određeni poremećaji i rizična ponašanja. U HBSC (2020) se navodi vršnjačko zlostavljanje kao čin koji na pojedinca može ostaviti izrazito negativne posljedice, u nekim slučajevima i pogubne. Ne misli se na prijateljsko zadirkivanje ili sukob između dvije osobe iste sposobnosti ili snage, već na namjerno nanošenje boli drugoj osobi ili skupini. Ovaj se čin temelji na nesrazmjeru moći, on je isticanje moći putem agresije, a može biti i fizičke i psihičke prirode, ostavljajući i fizičke i psihičke posljedice na žrtvu. Prema rezultatima ovog istraživanja, postotak ispitanih adolescenata koji su najmanje dvaput u zadnjih nekoliko mjeseci doživjeli neki oblik vršnjačkog zlostavljanja se kreće oko 10%, a varira ovisno o dobi i spolu. U usporedbi s prethodnim godinama, postotak zlostavljanih adolescenata je u porastu (HBSC, 2020).

Jedan od najčešćih oblika nasilja je sudjelovanje u tučnjavi. U HBSC (2020) je navedeno da na ovaj oblik nasilja odlazi trećina prijavljenih slučajeva nasilja. Bez obzira na težinu ili intenzitet, svaki slučaj nanošenja tjelesnih povreda s namjerom, kao i namjerno dovođenje druge osobe u opasnost (fizička agresija) koje u nekim slučajevima neće završiti s uočljivim povredama, smatra se tjelesnim nasiljem. Rezultati HBSC-a iz 2018. godine pokazuju da je Hrvatska blago ispod prosjeka zemalja koje sudjeluju u ovom istraživanju, a došlo je i do pada u usporedbi s istraživanjem u Hrvatskoj u prethodnim godinama. Što se tiče spola, dječaci više nego duplo češće sudjeluju u tučnjavi od djevojčica (HBSC, 2020).

Nasilje ili *bullying* (eng.) problem je mnogih zemalja u svijetu. Nekad se nije obraćalo toliko pozornosti na školska zadirkivanja i slične situacije, ali uz napredovanje društva, napreduje i shvaćanje nasilnog, neprihvatljivog i agresivnog ponašanja među učenicima, odnosno djecom (Kuzman, 2009). *Bullyingom* se smatra svaka ponavljana, neizazvana i namjerna uporaba moći kako bi se nanijelo stres ili bol drugoj osobi, a karakterizira je agresivno ostvarivanje nadmoći. *Bullying* ili općenito nasilje, može biti psihičko, verbalno, društveno ili fizičko. Žrtve su nasilja najčešće manje, odnosno slabije od nasilnika, a s vremenom i sa sve češćim sukobima, žrtve postaju sve 'slabije', odnosno imaju sve manje snage izboriti se i obraniti od nasilnika. U školskom okolišu, nasilnik ima moć ako ima i drugu djecu oko sebe, stoga ne mora nužno biti veći ili jači. Međutim, ovakve situacije ostavljaju posljedice ne samo na žrtve nasilja, već i na ostale sudionike, odnosno nasilnike i promatrače. Postoje slučajevi kad promatrači ne podupiru nasilnika, nego se boje da bi bilo

kakva njihova aktivnost protiv nasilnika izazvala nasilničko ponašanje prema njima samima, zbog čega mogu patiti od stresa i ne poduzimati ništa u kontekstu zaštite žrtve nasilja. S druge strane, mnogo je uzroka nasilničkog ponašanja u djece adolescentske dobi. Kuzman (2009) daje primjer osobnih frustracija ili problema koje dijete ne zna riješiti na drugačiji način. Nekad je slučaj i da nasilnik takvim činovima želi postati popularniji u društvu ili samo skrenuti pažnju na sebe, a postoje i slučajevi gdje je nasilnik ljubomor na žrtvu te to pokazuje na nasilan način. Događa se i da je nasilnik u lošoj obiteljskoj situaciji ili da je u svojoj obitelji izložen nasilju, bilo da mu svjedoči ili ga trpi, što onda prenosi i na školski okoliš. Koji god da su razlozi, nasilje, nažalost, nije specifično za određenu školsku sredinu; ono se javlja i u osnovnim i u srednjim školama, neovisno o usmjerenju i vrsti škole.

2.2.5. Spolno i reproduktivno zdravlje i ponašanje

Što se tiče reproduktivnog i spolnog zdravlja i ponašanja, Kuzman (2009) navodi da je to jedno od najosjetljivijih područja razvoja u razdoblju adolescencije. Seksualno ponašanje u adolescenciji nije pod utjecajem isključivo spola, nego i društva. Autorica navodi da se u određenim kulturama iz religioznih razloga promiče odgađanje seksualnih odnosa prije stupanja u brak. Međutim, u zadnje se vrijeme sve kasnije stupa u brak, što dovodi do povećanog broja seksualnih odnosa prije braka nego što je to bilo u prethodnim razdobljima. Muškarci često ranije započinju sa seksualnim odnosima, dok se od žena, prema Kuzma (2009), češće očekuje da se brinu o kontracepciji. Međutim, u velikom broju kultura razgovor o seksualnim odnosima smatra se tabuom, što dovodi do zbunjenosti i manjka komunikacije među seksualnim partnerima, a u iznimnim slučajevima može doći do neželjene agresije i nasilja, npr. ako djevojka odbije mladića, no mladić misli da je to prikriveni pristanak.

Jedan od najčešćih rizičnih čimbenika u kontekstu zdravlja je upravo stupanje u odnose seksualne prirode u ranoj dobi. Kuzman (2009) navodi da je prosječna dob u kojoj se u Hrvatskoj stupa u seksualne odnose oko sedamnaeste godine, a za dječake ponekad i godinu ranije. Međutim, u današnje se vrijeme to događa u sve ranijoj dobi, stoga bi bilo poželjno pravovremeno educirati mlade. Prema rezultatima HBSC (2020), gdje su po pitanju spolnih odnosa bili uključeni samo petnaestogodišnjaci, Hrvatska se našla ispod prosjeka po postotku učenika u dobi od 15 godina koji su stupili u spolne odnose; 23,3% dječaka i 6,1% djevojčica je potvrdno odgovorilo na pitanje jesu li ikad stupili u spolni odnos. U usporedbi s

istim pitanjem u istraživanjima prethodnih godina u Hrvatskoj, može se primijetiti trend pada učenika koji su izjavili da su već stupili u spolne odnose.

Kuzman (2009) napominje da je za mlade koji koriste psihoaktivne tvari i alkohol veća vjerojatnost upuštanja u rizične i rane seksualne odnose. Što se tiče razlika u spolu, za djevojčice koje su nezadovoljne svojim životom ili zdravljem (manjak samopouzdanja ili samopoštovanja), a i odnosima u obitelji (manjak komunikacije ili potpore), veća je vjerojatnost da će ranije stupiti u rane seksualne odnose, dok za dječake takvi faktori nisu imali značajnog utjecaja na stupanje u rane seksualne odnose. Autorica, također ističe rano sazrijevanje u djevojčica kao faktor za ranije stupanje u seksualne odnose zbog raznih emocionalnih, socijalnih, psihičkih i fizičkih promjena koje one tada prolaze te nesrazmjera u zrelosti u navedenim područjima.

Vezano za uporabu kontracepcije, Kuzman (2009) navodi da su česti razlozi za nekorištenje kondoma uvjerenje da je traženje uporabe kondoma znak nepovjerenja u partnera, a i drugačiji osjećaj odnosa s i bez kondoma. Prema HBSC (2020), od učenika u dobi od 15 godina koji su izjavili da su stupili u spolne odnose, 50% djevojčica i 60,5% dječaka je izjavilo da su koristili kondom tijekom zadnjeg spolnog odnosa, što je ispod prosjeka svih zemalja ispitanih ovim istraživanjem. Međutim, u usporedbi s istim istraživanjem iz prethodnih godina u Hrvatskoj, zabilježen je značajan pad u postotku učenika koji su tijekom zadnjeg spolnog odnosa koristili kondom. Ako se mlade osobe odluče na spolni odnos, veći je rizik od neplanirane trudnoće i spolno prenosivih bolesti, budući da mlađe osobe često nisu u dovoljnoj mjeri upoznate s ispravnom uporabom kontracepcije, a usto su još nedovoljno kognitivno i emocionalno razvijene. Preduvjet zaštite od bolesti koje su spolno prenosive je povjerenje u vezi između dvije mlade osobe, no ako jedna osoba češće mijenja partnere, ispravna i redovita uporaba kondoma je obavezna, s obzirom na to da je ovaj oblik kontracepcije najučinkovitiji za prevenciju trudnoće i prenošenje spolnih prenosivih bolesti. Ponekad je slučaj da adolescenti ne znaju kako doći do informacija vezano uz spolne odnose i kontracepciju, pogotovo ako su im odnosi u obitelji takvi da im je neugodno pitati roditelje ili starije braću i sestre za informacije tog tipa. Berk (2008) navodi da u nekim državama postoje programi gdje se adolescentima pružaju informacije takvog tipa, kao npr. nastava iz spolnog odgoja. Međutim, ako takvu nastavu održava osoba koja nije osposobljena za taj posao, može doći do davanja netočnih informacija ili nedovoljnog pružanja informacija. Za informiranje o ovakvim temama služe i liječnici opće prakse, no može doći do straha u adolescenata da će liječnik te informacije prenijeti njihovim

roditeljima. Zbog navedenih faktora je bitno da roditelji imaju otvorenu komunikaciju s adolescentima, da im teme o spolnim odnosima i kontracepciji ne budu tabu, jer, kako navodi Berk (2008), adolescenti koji dolaze iz takvih obitelji skloniji su uporabi kontracepcijskih sredstava.

Adolescenti koji su spolno aktivni su dobna skupina s najvećom stopom spolno prenosivih bolesti, navodi Berk (2008). Ako se bolesti tog tipa ne liječe, može doći do komplikacija opasnih po život adolescenta, kao i do neplodnosti. Autorica kao jednu od najozbiljnijih spolno prenosivih bolesti spominje AIDS. AIDS se najčešće javlja u osoba koje se drogiraju, odnosno dijele igle s drugima, te u homoseksualnih osoba koje su imale odnose s partnerom koji je HIV pozitivan. Uz AIDS, neke od najčešćih spolno prenosivih bolesti u adolescenata su klamidija, citomegalovirus, genitalne bradavice, gonoreja, genitalni herpes te sifilis.

Još je jedna posljedica ranih i rizičnih spolnih odnosa; rana i/ili neželjena trudnoća. Postoji više čimbenika koji dovode do češćih adolescentskih trudnoća, a neki od njih su, prema Berk (2008): manjak služba koje adolescentima nude cjenovno pristupačnije i prikladnije kontracepcijske usluge, slaba dostupnost djelotvornog spolnog obrazovanja za adolescente, kao i visoke stope siromaštva, koje nerijetko potiče adolescente na rizična ponašanja. Tinejdžerske, odnosno adolescentske trudnoće mogu dovesti do pobačaja, naglog i neočekivanog braka, samohranog roditeljstva, kao i davanja djece na posvajanje. Adolescenti prolaze brojne promjene zbog kojih je ovo razdoblje zahtjevno, no kad se u to doda i neočekivana trudnoća, dolazi do iznimno stresne i teške situacije za adolescenta. Postati roditelj je zahtjevna situacija za sve dobne skupine, ali za adolescente pogotovo, budući da se još i sami razvijaju, odnosno odrastaju. Osobe koje su rano postale roditelji ponekad mogu imati problema s obrazovanjem, pronalaskom posla ili partnera.

Lacković-Grgin (2006) opisuje još jednu stavku vezanu za seksualno ponašanje u adolescenata: homoseksualnost. Ova se seksualna orijentacija često obilježena osuđivanjem i predrasudama od strane društva, iako je u zadnje vrijeme velik broj pokušaja da se takav pogled promijeni. Teško je precizno procijeniti koliki je postotak homoseksualnih osoba u odnosu na heteroseksualne i biseksualne, ali činjenica je da je homoseksualnost prisutna u svim zajednicama i društvima. Brojne su i teorije o uzroku homoseksualnosti, gdje neki znanstvenici tvrde da je uzrok psihološki, hormonski, odgojni, genetski, razvojni, itd. U adolescenata se homoseksualnost najintenzivnije manifestira u pubertetu, kad spolni nagon tinejdžera jača. Neki adolescenti homoseksualne orijentacije će svoju orijentaciju prihvatiti

kao način života, dok će drugi to potisnuti i skrivati zbog straha od neprihvatanja od okoline i društva. Obje skupine susreću se s poteškoćama; homoseksualni adolescenti koji prihvaćaju svoj identitet često su osuđivani, odbačeni i izrugivani od strane vršnjaka, što može dovesti do trajnih psiholoških i emocionalnih posljedica. S druge strane, adolescenti koji potiskuju svoju homoseksualnost mogu biti frustrirani i nezadovoljni te mogu upasti u depresivna stanja zbog konstantnog neshvaćanja od strane okoline te potiskivanja velikog dijela svog identiteta.

2.2.6. Korištenje sredstava ovisnosti

Ulaskom u pubertet, odnosno adolescenciju, dolazi do porasta u eksperimentiranju sredstvima ovisnosti, kao što su pušenje cigareta, konzumacija alkohola i različitih droga.

○ Pušenje cigareta

Kuzman (2009) navodi pušenje kao jedno od najučestalijih sredstava ovisnosti koje se koristi u adolescenata, a može imati ozbiljne posljedice za zdravlje. Uporaba cigareta najčešće kreće u ranoj adolescenciji, dok su rijetki pušači koji su krenuli pušiti tijekom odrasle dobi. Prema HBSC (2020), adolescenti brže postaju ovisni o nikotinu u usporedbi s odraslima, budući da im treba manje popušanih cigareta i kraće razdoblje pušenja kako bi ovisnost nastupila. Međutim, što osoba ranije počne pušiti, veća je vjerojatnost da će razviti ovisnost, teže prestati pušiti te razviti određene zdravstvene tegobe.

Različite su situacije i razlozi zbog kojih mladi počinju pušiti, no jedan od najučestalijih je zasigurno dojam da je osoba koja puši nezavisna i zrela. Kuzman (2009) sugerira da je taj dojam izgrađen od strane duhanske industrije, budući da se u raznim vrstama medija upravo takve osobe često mogu vidjeti s cigaretom. No, mediji nisu jedino mjesto gdje su mladi izloženi takvim prizorima. Ponekad poriv za pušenjem proizlazi iz obiteljske situacije, npr. kad mladi vide kako njihovi ukućani puše. Nekad je slučaj i da mladi zapale prvu cigaretu zbog vršnjačkog pritiska. Međutim, koji god da je razlog prvog susreta mladih s cigaretama, njihova štetnost bi se trebala promicati u što većoj mjeri, jer su cigarete sredstvo ovisnosti koje se generalno najviše tolerira (rijetke su faze intoksikacije, ovisnost ne ometa funkcioniranje na psihosocijalnoj razini, a pušenje je i relativno socijalno prihvatljiva aktivnost), usprkos brojnim negativnim posljedicama po zdravlje pojedinca (Kuzman, 2009).

Prema HBSC (2020), pušenje duhana je najčešći uzrok smrti koje se mogu spriječiti na svijetu. Rezultati ovog istraživanja u Hrvatskoj 2018. godine pokazuju da velik broj djece pri ulasku u adolescenciju nije probao cigarete, ali što dalje ovo razdoblje odmiče, to je manji

postotak djece koja nikad nisu pušila. U usporedbi s ostalim zemljama koje su sudjelovale u ovom istraživanju, Hrvatska je pri vrhu, no nije u prvih pet zemalja u kojima učenici najviše puše, kao što je to bilo u prethodnim godinama provođenja istog istraživanja. Vrijedno je napomenuti da je u većini slučajeva postotak dječaka koji je probao duhan ili ga redovno koristi veći od postotka djevojčica.

- Alkohol

Od svih sredstava ovisnosti, djeca, odnosno adolescenti, u većini slučajeva najprije dolaze u dodir s alkoholom. Alkohol je jedno od najdostupnijih sredstava ovisnosti, unatoč zakonskim zabranama za posluživanje i prodaju alkohola maloljetnim osobama. Većina ljudi ima alkohol u obiteljskom domu, a situacije gdje odrasli daju alkohol djeci ili ih iz šale nagovaraju da uzmu prvi gutljaj nisu rijetkost. Kuzman (2009) upozorava na ranu uporabu alkohola koja može dovesti do navike pijenja alkohola, odnosno ovisnosti o alkoholnim pićima.

Mladi u pravilu piju alkoholna pića rjeđe nego odrasle osobe, ali u znatno većim količinama i u svrhu postizanja pijanog stanja. Tu nastaje problem ako mladi nisu svjesni svojih granica što se tiče tolerancije na alkohol, što može dovesti do agresivnog ponašanja, ponašanja nekarakterističnih za tu osobu, ali i do rizičnih i po život opasnih situacija. Kuzman (2009) napominje i veću vjerojatnost eksperimentiranja s ostalim sredstvima ovisnosti ukoliko je mlada osoba već probala alkohol. Iako je velik broj mladih koji su svjesni posljedica koje nosi zlouporaba alkoholnih pića, brojni su razlozi zbog kojih se oni ipak odluče na pijenje: većina vršnjaka i starijih prijatelja piju ili su probali alkoholna pića, osjećaju se „cool“, dobiju hrabrost, manje se srame, opušteniji su, zaborave probleme, ne žele se razlikovati od drugih koji piju, itd. Međutim, sve to može dovesti do sukoba s prijateljima ili roditeljima, ozljede, tučnjave, upuštanja u kriminalna ponašanja, odvoženja na hitnu, problema s policijom, neplaniranih ili neželjenih spolnih odnosa bez zaštite, prometne nesreće, itd.

HBSC (2020) pokazuje da je Hrvatska iznad prosjeka što se tiče uporabe alkohola u adolescenata, no nije u vodećim zemljama po tom pitanju. U svim ispitanim dobnim skupinama postotak dječaka koji su se opili dva ili više puta u životu bio je veći od postotka djevojčica za isto pitanje, a postotci rastu s dobi ispitanika (oko 1.4% jedanaestogodišnjaka, oko 5% trinaestogodišnjaka te oko 25% petnaestogodišnjaka se opilo dva ili više puta u životu).

○ Droge

Iako je uporaba alkohola i cigareta učestalija i dostupnija mladima, uporaba droga je najrizičniji oblik eksperimentiranja sa sredstvima ovisnosti. Većina lakih droga vode do uporabe teških droga (npr. kokain, amfetamini, heroin, MDMA), a time i do ovisnosti koja nosi brojne psihičke, tjelesne i socijalne posljedice. Droge djeluju na središnji živčani sustav, uzrokuju nepredvidiva i nezdrava ponašanja u korisnika, a mogu dovesti i do problema sa zakonom, budući da su većina droga ilegalne supstance. Kuzman (2009) navodi da je marihuana najčešće korištena droga, a ona može dovesti do eksperimentiranja s ostalim, jačim drogama, ili do navike pušenja marihuane. Takva navika može ometati obiteljske odnose, školovanje, produktivnost i društveni život. Do prvog eksperimentiranja s drogama najčešće dolazi putem vršnjačkog pritiska, ne nužno izravnog, već stava da će mladi biti prihvaćeni u društvu ako se ponašaju kao ostatak društva. Kuzman (2009) zaključuje da obitelj nije najbitniji faktor u ovom slučaju, iako pomaže da dijete ima usađene određene norme, vrijednosti i stavove zbog kojih shvaća da je droga štetna ne samo za zdravlje, već generalno sve aspekte života pojedinca koji ju često koristi.

Rezultati HBSC-a (2020) pokazuju da je od ukupnog broja petnaestogodišnjaka upitanih jesu li probali marihuanu njih 16,6% dječaka i 12,5% djevojčica izjavilo da su marihuanu probali ili uzeli više puta, što je blago iznad prosjeka u usporedbi s ostalim zemljama koje su sudjelovale u ovom istraživanju.

2.3. Odnosi kroz adolescenciju

Tijekom razdoblja adolescencije, odnosi koji su nekad bili najbitniji polako počinju slabiti, dok drugi postaju važniji. To se najviše odnosi na ulogu obitelji. Đuranović (2013) napominje kako uloga obitelji nije ista za rano djetinjstvo, predškolsku, školsku i adolescentsku dob. Tijekom ranog djetinjstva i predškolske dobi dijete od obitelji dobiva emocionalnu i tjelesnu sigurnost te brigu za zdravlje. Tijekom školske dobi veći je naglasak na emocionalnoj brižnosti i potpori koju roditelji pružaju svojoj djeci. Roditelji brinu o napretku djeteta u školi, ali i o provođenju slobodnog vremena na konstruktivan način. Roditelji moraju biti uključeni, nadzirati ponašanje djeteta kako bi po potrebi mogli intervenirati i pojasniti određena pravila i norme ponašanja, ali se također moraju pobrinuti da dijete zna da je prihvaćeno i voljeno. Što se tiče adolescenata, zadatak roditelja postaje teži. Đuranović (2013) opisuje zadatak roditelja adolescenta: „Roditelj adolescentu treba

pružiti emocionalnu potporu, dnevnu i životnu organizaciju te postaviti jasna pravila ponašanja. To svakako nije jednostavan zadatak ako znamo da adolescenti teže za neovisnošću i slobodom.“ (Đuranović, 2013: 32).

Iako se adolescent u nekim situacijama neće oslanjati na obitelj, odnosno roditelje u tolikoj mjeri kao tijekom ranog djetinjstva i predškolskog i školskog razdoblja, obiteljski je angažman svejedno vrlo važan i tijekom adolescencije, prema Đuranović (2013). Autorica tvrdi da će značajan utjecaj na kvalitetu interakcije s drugim adolescentima imati upravo kvaliteta odnosa koju adolescent ima s roditeljima. Iako su svađe i prepirke s roditeljima česta pojava tijekom adolescencije, obitelj i obiteljski dom su jedina stabilna i sigurna stavka koju adolescenti imaju u razdoblju prepunom promjena, zbog čega je bitno da roditelji održavaju otvorenu i kvalitetnu komunikaciju s adolescentom, a da u domu vlada prihvaćanje, jasna pravila ponašanja i toplina koja predstavlja podršku adolescentima. Ako se ovakvi i slični uvjeti ne ispune, može doći do rizičnih, neželjenih i potencijalno opasnih ponašanja u adolescenata.

Roditeljski nadzor i vodstvo roditelja bitna je stavka tijekom razdoblja adolescencije jer pruža roditeljima informacije o ponašanjima i osjećajima adolescenta, a adolescentima pruža informacije o situacijama u kojima se nađu po prvi put, odnosno kako se nositi i reagirati u novim situacijama. Đuranović (2013) povezuje slab roditeljski nadzor s zlouporabom sredstvima ovisnosti i rizičnim seksualnim ponašanjima, kao i niskom samopoštovanjem, lošim akademskim uspjehom i depresivnim simptomima. Roditelji bi trebali držati ravnotežu između kontrole i privrženosti (tzv. autoritativan stil odgoja). Otvorenost i iskrenost predstavljaju preduvjet za bliskost adolescenta i roditelja, dajući adolescentu priliku da otvoreno izrazi svoje misli, namjere i osjećaje.

Roditelji se na razne načine informiraju o životu adolescenta; kroz razgovor s njihovim prijateljima, sestrama, braćom, susjedima, učiteljima, ali i samim adolescentima. Mogu promatrati i slušati adolescenta, ali i stvoriti svoje pretpostavke na temelju poznavanja svog djeteta. Vrlo je važno da roditelji poznaju prijatelje svog djeteta jer se na taj način mogu bolje povezati sa svojim adolescentom, osjećati se sigurnije ako im je vršnjački utjecaj pozitivan, a i saznati ako je njihov adolescent pod negativnim utjecajem kako bi mogli nešto poduzeti oko toga. Međutim, to nije uvijek lak zadatak, budući da se krug prijatelja u adolescenta širi njihovim odrastanjem.

Lukajić (2016) navodi da na razvoj djece u velikoj mjeri utječe funkcionalnost obitelji, a one mogu biti funkcionalne i disfunkcionalne. Funkcionalna obitelj je stabilna

zajednica koja potiče sve svoje članove i iskazuje im potporu, toplinu i ljubav. Takva je sredina iznimno bitna ne samo za djecu, već i adolescente kojima je od iznimne važnosti stabilno mjesto puno potpore kako bi što lakše prebrodili to razdoblje puno promjena. Disfunkcionalne obitelji imaju poteškoća u komunikaciji, rješavanju problema i izražavanju emocija. Za adolescente to predstavlja još jednu u nizu prepreka s kojima se susreću tijekom adolescencije, a takva situacija može imati ozbiljne i negativne posljedice koje će adolescentu otežati ili onemogućiti normalan prelazak u odraslu dob.

Đuranović (2013) spominje drugu vrstu odnosa u adolescenciji koja je, uz obiteljske, iznimno važna - vršnjački odnosi. Budući da su adolescenti suočeni s brojnim promjenama, često se za pomoć oko nevolja ili nedoumica obraćaju osobama koje prolaze kroz isto, odnosno svojim vršnjacima. Tijekom razdoblja adolescencije javlja se potreba za uspostavljanjem vlastitog identiteta, zbog čega adolescenti imaju tendenciju provoditi više vremena sa prijateljima, odnosno vršnjacima te tražiti njihovo prihvaćanje kako bi se osjećali kao dio društva. Boravkom u grupi vršnjaka, adolescent želi pronaći sebe. Često dolazi do korigiranja vlastitog tjelesnog izgleda i ponašanja kako bi pripadao i ne razlikovao se od ostalih vršnjaka. Ponašanje, mišljenje i komentari vršnjaka u velikoj mjeri utječu na sliku adolescenta o sebi, bilo negativnu ili pozitivnu. Zbog ovih je faktora u razvojnom razdoblju adolescencije segment pripadanja grupi iznimno važan za emocionalni i socijalni razvoj tinejdžera. Grupa vršnjaka zadovoljava neke od osnovnih potreba adolescenta, kao što su potreba za potporom, uvažavanjem, razumijevanjem, samoostvarivanjem, ljubavlju, zabavom, emocionalnom stabilnošću, pripadanjem i sigurnošću.

Maxwell (2002) tvrdi da prijatelji adolescenata, odnosno vršnjaci, imaju veliku ulogu u kontekstu pozitivnih, ali i štetnih ponašanja. Iako vrijednosti i norme u većini slučajeva oblikuju obitelj, učitelji i mediji, mišljenje vršnjaka određuje kakva su ponašanja poželjna. Autorica navodi vršnjački pritisak kao faktor koji navodi adolescente na određena ponašanja koja ne bi usvojili da nije vršnjačkih mišljenja i komentara. U tu je svrhu provela longitudinalno istraživanje da vidi u kojoj mjeri vršnjaci utječu na adolescentovu uporabu cigareta, alkohola, marihuane i upuštanja u seksualne odnose. Rezultati istraživanja su pokazali da je vjerojatnost da će se adolescent upustiti u takva ponašanja prosječno 1.9 puta veća ako se i njegov prijatelj, odnosno vršnjak upušta u ista ponašanja. No, istraživanje je dovelo i do zaključka da je manja vjerojatnost da će se adolescent upustiti u takva ponašanja ako se nitko u njegovoj grupi vršnjaka ne upušta u ista ponašanja, što pokazuje koliko je jak utjecaj vršnjaka na odluke i ponašanja adolescenata.

Prema Lacković-Grgin (2006), prijateljstva koje mladi stvore u adolescenciji drugačija su od onih u djetinjstvu - jača su, adolescenti se više oslanjaju jedni na druge i više vremena provode zajedno, a interpersonalni vršnjački odnosi bitni su za zdrav emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj adolescenta.

Albert i Steinberg (2011) fokusirali su se na neurološku znanost iza donošenja odluka tijekom razdoblja adolescencije. U svom su radu predložili teoriju koja se temelji na tzv. jazu (eng. *gap*) u kontekstu neurološkog sazrijevanja između rekonstrukcije socioemocionalnog sustava potkrepljenja u ranoj adolescenciji te dugotrajnog i postupnog jačanja kognitivno-kontrolnog sustava. Ova teorija smatra da je srednja adolescencija razdoblje tijekom kojeg je pojačana osjetljivost na utjecaj vršnjaka za upuštanje u rizična ponašanja. Budući da adolescenti tijekom srednje adolescencije najviše vremena provode s vršnjacima, stimulacije vezane uz vršnjake senzibiliziraju sustav potkrepljenja kako bi odgovarao vrijednostima potkrepljenja za rizična ponašanja. Kako se adolescenti razvijaju i sazrijevaju, jača njihov kapacitet za samokontrolu i odolijevanje vršnjačkom pritisku.

Đuranović (2013) napominje slučajeve gdje se adolescenti susreću s neprihvatanjem od strane vršnjaka. Mladi koji se osjećaju neprihvaćeno imaju jači osjećaj osamljenosti, nesigurnosti, društvene izoliranosti, a i niže samopouzdanje. U velikom broju slučajeva adolescenti koji su imali poteškoća s uspostavljanjem vršnjačkih odnosa imaju problema s prilagodbom i razvijanjem u odraslu osobu.

Montessori (2007) naglašava ulogu učitelja kao osoba koje imaju značajnu ulogu u životu adolescenta. Oni ih ne uče samo školskom gradivu, već i važnim životnim lekcijama. Učitelji pomažu oblikovati adolescenta u odraslu osobu. Prema autorici, učitelji moraju poštovati adolescente kao već formirane mlade osobe pune potencijala i nade za budućnost. Prema adolescentima se ne smije ponašati kao prema djeci jer su oni tu fazu već prošli. Treba im pružiti dovoljno slobode kako bi otkrili vlastite interese i inicijative. Međutim, uz tu slobodu korisno je postaviti i određene granice i pravila koja će adolescenta usmjeravati na pravi put. Adolescente se nipošto ne smije prisiljavati putem takvih pravila, već im pomoći uvidjeti kako se primjereno ponašati i razmišljati u određenim situacijama. Stoga je važno da učitelji podučavaju adolescente samodisciplini, samoizražavanju, vrijednostima i moralu te da ih pripreme za život odrasle osobe.

3. Metodologija

3.1. Problem istraživanja:

Kuzman (2009) kao neke od spomenutih specifičnosti navodi intenzivne emocionalne, osobne, tjelesne i psihološke promjene, stres uzrokovan ovim promjenama, razvoj vlastitog identiteta, seksualnosti te apstraktnog razmišljanja, dok Tymula i sur. (2012), također navode i veću tendenciju za nepromišljenim postupcima u adolescenata, kao što su rano stupanje u seksualne odnose, uzimanje sredstava koja uzrokuju ovisnost te različita delikventna ponašanja. Stoga je problem ovog istraživanja prilagodba roditelja i odgoja specifičnostima koje sa sobom nosi adolescentska dob.

3.2. Cilj i zadaci istraživanja:

Cilj istraživanja je ispitati mišljenja i iskustva roditelja o odgoju djece adolescentske dobi, odnosno načine prilagođavanja specifičnostima tog perioda.

Iz navedenog cilja istraživanja formirani su sljedeći istraživački zadaci:

1. Utvrditi mišljenje roditelja o razdoblju adolescencije kao jednoj od razvojnih faza kroz koje njihova djeca prolaze, o promjenama koje se djeci u tom razdoblju događaju te određenim tendencijama koje su učestalije upravo u razdoblju adolescencije.
2. Utvrditi mišljenje roditelja o načinu na koji odgajaju dijete adolescentske dobi, odnosno o vlastitom odgojnom stilu te o odnosu s njihovim djetetom adolescentske dobi.
3. Utvrditi mišljenje i iskustva roditelja o teškoćama koje su aktualne u razdoblju adolescencije u njihove djece te na koji način se s tim nose, odnosno na koji način su se s tim nosili.

3.3. Metoda i instrument istraživanja:

Za provedbu ovog istraživanja koristit će se kvalitativna metoda istraživanja kako bi se što adekvatnije ispitala mišljenja i iskustva roditelja o navedenoj temi. Milas (2009)

naglašava da se, za razliku od kvantitativnih metoda istraživanja, kvalitativne metode fokusiraju na određenu pojavu, odnosno njezino subjektivno značenje bez eksplicitnog mjerenja ili pridavanja brojčanih vrijednosti kao što su količina, intenzitet ili učestalost. Shodno tomu, kao instrument ovog istraživanja koristit će se polustrukturirani intervju. Intervju će se sastojati od relevantnih pitanja u kontekstu adolescencije na temelju proučene literature i teorijske osnove ovog rada. Pitanja su grupirana po zadacima istraživanja zbog lakšeg utvrđivanja relevantnosti istih, a sam protokol intervjua naveden je u poglavlju 'Prilozi' (Prilog 1.).

3.4. Uzorak

U svrhu ovog istraživanja bit će ispitano 8 roditelja djece adolescentske dobi, od toga 4 oca (Ispitanici 5, 6, 7 i 8) te 4 majke (Ispitanici 1, 2, 3 i 4), a osim prema spolu ispitanike će se razlikovati i prema mjestu prebivališta i dobi adolescenta. Stoga će istraživanjem biti obuhvaćeno 4 roditelja iz Zadra (Ispitanici 1, 2, 5 i 6) a 4 iz Đakova (Ispitanici 3, 4, 7 i 8).

3.5. Tijek istraživanja

Prije same provedbe intervjua, ispitanici su ukratko upućeni u prirodu ovog rada i samog intervjua, anonimnost, ali i pravo da odbiju sudjelovanje. Svi ispitanici su pristali na provođenje intervjua, no neki su inzistirali na provođenju intervjua bez snimanja njihovih odgovora. U tim su slučajevima njihovi odgovori izravno transkribirani. Od osmero ispitanika, petero ih je pristalo na snimanje njihovih odgovora mobilnom aplikacijom za snimanje zvučnih zapisa, a troje je ispitano tako da su se njihovi odgovori izravno bilježili pisanim putem. Što se tiče glasovnih zapisa, trajanje je variralo od 13 do 45 minuta, a češći je bio slučaj da se ispitanik drži kraćih i jasnijih odgovora, dok su ispitanice češće objašnjavale i neke konkretne situacije sa svojim adolescentom vezano uz postavljeno pitanje.

4. Analiza rezultata istraživanja

U ovom će poglavlju uslijediti analiza dobivenih rezultata ovog istraživanja. Prvi zadatak istraživanja bio je utvrditi mišljenje roditelja o razdoblju adolescencije kao jednoj od razvojnih faza kroz koje njihova djeca prolaze, o promjenama koje se djeci u tom razdoblju događaju te određenim tendencijama koje su učestalije upravo u razdoblju adolescencije. Ispitanicima je postavljeno nekoliko pitanja, a prvo pitanje je bilo:

Po Vašoj subjektivnoj procjeni, je li zadatak roditelja teži tijekom doba djetinjstva ili doba adolescencije? Zašto?

Ispitanik 1 u ovoj je situaciji mišljenja da je razdoblje djetinjstva napornije fizički, a razdoblje adolescencije psihički: „Fizički je puno napornije kad su djeca mala, ali je sad izazovnije, jer nosi druge izazove. I odgovorit na djetetove potrebe kad su mali je jednostavno jer su njihove potrebe jednostavnije. (...) Ne, ne možeš, teško je, oni ih i neće jasno izreć (potrebe), sve im je kao glupo, sve im je nešto. Osim za materijalno, to će reć da joj treba, svašta nešto. Al je teže prepoznat njihove potrebe.“ Ispitanik 2 jasnije je izrazio da je ipak teže tijekom razdoblja adolescencije: „Zadatak roditelja definitivno je teži u razdoblju adolescencije! Dok su maleni obučemo ih, nahranimo, zabavimo, ne propitkujemo toliko odluke koje donesemo i sve ono što im kažemo. Kad pubertet pokuca na vrata, teže je prenijeti poruku koju želimo. Djeca se osjećaju napadnuto i kritizirano svakom rećenicom, a nama nit je to bila namjera niti smo to tako shvatili.“

Ispitanik 3 također je mišljenja da su oba razdoblja izazovna na svoj način, ali naglašava kako je ipak razdoblje adolescencije teže na psihički način: „U biti, znaš, ne znam, zavisi ti i od djeteta. S Mateom mi je bilo teško zato što ona nije htjela jest ništa i onda sam se baš patila s njom dok je bila mala. A ovako inače, sad, zato što, sad je teže zato što, moram pazit kako ću šta reć. Znaš ono dok je bila mala, kažeš joj nešto, ona to napravi, ne napravi ili nešto. Sad ono krivo ju pogledaš, ona ode u sobu plakat, i takve stvari.“ Ispitanik 4 se slaže da zadatak roditelja u svakom razdoblju nije lak: „Pa mislim da je zadatak roditelja uvijek težak, s time da, dok su manji, te brige su na drugačiji način, znači nema toliko ajmo reći opasnosti, ali briga uvijek postoji. Dok u onom trenutku kad uđu u adolescenciju, oni su već, ajmo reć, mali ljudi...“.

Ispitanik 5 je mišljenja da je zadatak roditelja teži tijekom razdoblja djetinjstva: „Lakše je kad odrastu jer ima više obaveza dok su djeca manja. Onda se i razumijete, mogu ti reć što im je, ne moraš nagađat. Vrtić, higijena, vozikanje, sve je lakše kad odrastu. Ako ih se odgoji kako treba.“ Ispitanik 6 suprotnog je mišljenja, odnosno mišljenja većine ispitanika ovog istraživanja: „Pa sigurno u doba adolescencije, tu su izazovi puno veći, djeca imaju puno podražaja na koje moraš reagirati u nekim situacijama. I oni su izloženi više podražaja, tako da definitivno u adolescenciji. Kad su mali, nemaš puno posla s njima... mislim, više je fizički posao.“

Ispitanik 7 navodi da nema razlike u težini zadatka roditelja, samo u prirodi istog: „Pa svako doba djeteta zahtijeva određeni način razmišljanja, znači pokušati ući u njihovu glavicu, i mislim da razlike nema, ako su mala dice, da su brige drugačije, a kad narastu opet su isto drugačije, imaju malo veću svoju težinu nego kad su djeca, mala mala.“ Međutim, ispitanik 8 naglašava kako je ipak teže biti roditelj adolescenta: „Teži je tokom doba adolescencije jer nemamo toliku kontrolu šta se i kad i koliko dešava kod diteta. Jer dok je malo mogu viditi di je i što radi... kad je dite, stalno je s tobom, kao da ju bolje poznaš onda, tu je s tobom, možeš ju lakše popratiti.“

Drugo pitanje koje je bilo postavljeno glasilo je: Kako se vi nosite s ovim promjenama?

Ispitanik 1 izjavio je da mu teško padaju promjene koje prolazi njegova dvanaestogodišnjakinja, odnosno utjecaj tih promjena na odnos između njih dvoje, a najviše to povezuje s činjenicom da su njih dvoje različit tip osobe; ona je sličnija ocu, dok je mlađa kćer sličnija majci: „Dan po dan. A onak. Ne znam. Do Mije mi je teško sad doprijet nekako. Inače nismo na istoj valnoj duljini, inače mi je Ema onako sličnija meni pa lakše prepoznam šta joj treba. (...) kada uđemo u sukob, ja nekad zapravo ne znam što se dogodilo.“ Ispitanik 2 tvrdi da ga promjene njegove dvanaestogodišnjakinje nekad iznenade: „Ostanem često zatečena njenim reakcijama! Kako sam spomenula u prvom odgovoru, gotovo sve shvaća kao osobni napad! Pa se stanem preispitivati jesam li mogla drugačije, jesam li zaista nešto krivo rekla...? Ne znam kako iz jednostavnog „Ručak je na stolu.“ ispadne problem. Za ono „Isprazni perilicu.“ još mogu i razumjeti bunt!“

Ispitanik 3 kaže da ove promjene u njihove dvanaestogodišnjakinje teže padaju supružniku: „Pa dobro, lakše je meni nego mužu. Zato što je osjetljivija kad joj on nešto kaže nego ja. (...) Ma on je tebe uvijek zezao, otkad znam, otkad si se rodila zezao te cijelo vrijeme. A ona, nije tako, on... Nije istina, ti si se promijenila. Nije istina, nnnn. (...) nije se on promijenio, on se jednako šali. Pa dobro, stvarno, možda, kaže ona. Ni ona više ne zna kako bi to nešto.“

Ispitanik 4 kaže da mu je žao što njegova šesnaestogodišnjakinja i petnaestogodišnjak više nisu mala djeca: „Pa nosim se i ovako i onako. Znači s jedne strane ne mogu reći da mi je žao, nego da mi je dosta teško prihvatiti da oni više nisu ona dječica koja su bila kad su se rodila. Međutim, s druge strane naravno da mi je drago i uživam u svim tim njihovim nekakvim novim iskustvima, u tim njihovim izlascima, u svemu tome što oni trebaju sada proći, jer mislim da to doba u kojem oni trenutno sada jesu da je to zapravo jedno od ljepših doba i da će se toga sjećati kroz cili život.“

S druge strane, Ispitanik 5 naglašava kako oduvijek ima dobar odnos sa svojim devetnaestogodišnjakom i šesnaestogodišnjakinjom (i starijom kćeri) te da to razdoblje adolescencije nije promijenilo: „Nemam nikakvih problema s djecom, imam 3 komada, i svi su savjesni i odgovorni. Valjda mi zbog toga to razdoblje adolescencije nije toliko teško palo, a i zbog našeg odnosa općenito.“ Ispitanik 6 ove je promjene i očekivao: „Pa okej, prirodne su promjene koje moraju doći i to je to. Imaju sad već svoje mišljenje, pa onda...“.

Ispitanik 7 veći naglasak stavlja na osjećaje svojih šesnaestogodišnjakinje i petnaestogodišnjaka nego na svoje, maksimalno im se prilagođavajući: „Pa pokušavamo se nositi isto s nekom težinom kako osjetimo da se i naša djeca nose. Znači ako njima, kad vidimo da su u nekom problemu, pokušavamo ući u njihove glavice, ali nam razlika u godinama to jednostavno ne dozvoljava, al pokušavamo im se prilagoditi koliko god to možemo. Znači nema neke kontre da ih odma napadamo (...), dati im podršku da to što se njima događa smo mi uz njih“. Ispitanik 8 kaže da mu je teško shvatiti neke promjene kod svojih kćeri (16 i 12 godine) jer ipak postoje određene razlike što se tiče spola: „Teško jer je u pitanju žensko dite i ženska hormonska adolescencija, sve meni nepoznato. I kako nju učim realnim vrijednostima u životu i ja učim uz nju. Neke stvari i reakcije ne očekujem od nje, nije toga prije bilo, pa me malo i iznenadi.“

Treće pitanje odnosilo se na sljedeće: U usporedbi s djetinjstvom, u kolikoj mjeri Vaš adolescent priča s vama?

Ispitanik 1 navodi da njegova adolescentica ne dijeli puno toga s njima, ali da to nije zbog ovog razdoblja, već njenog karaktera: „Pa, ako ćemo uspoređivat, nije to ni prije baš rado činila. Ona je jednostavno takav tip osobe da nije nešto sad voljna pričat. (...) Nije ona nikad bila baš neki otkrivajući tip, iako hoće ona malo ovako nešto, sve reć, ali... Zato što je i prije takva bila, ne mislim da je to neko zatvaranje u sebe jer je takva bila uvijek.“ Ispitanik 2 tvrdi da njegova adolescentica u većini situacija normalno priča s njima: „I dalje gotovo svakodnevno dijeli sa mnom svoj dan, doživljava i probleme, s tim da u nekim situacijama osjetim da mi prešućuje svoje osjećaje i ne da da zagrebemo dublje. Ustvari, ovisi o danu i njenom raspoloženju. Dogodi se često da dođe po savjet... prijateljice, škola, ocjene...“.

Ispitanik 3 navodi kako se oduvijek trudio slušati i ispitivati svoju dvanaestogodišnjakinju o tome kako je provela dan, muči li je što i slično te da se to odrazilo i na njihov odnos danas, gdje uvijek pričaju o svemu: „Da, da, priča mi sve i to mi je jako drago da mi priča. Ja slušam sve, mada mi se ne da slušat neke njene gluposti (...) nekad mi se ne da slušati i nemam vremena nekad, a sve slušam (...) Tak da ovaj, nekako to, to sam odmah misla tako ću od vrtića, kako ono dođe ti iz vrtića i kaže dok je bila mala, joj mama znaš šta danas dogodilo, mislim nebitno, nacrtala je cvijet i bilo joj je lijepo, i to je njoj sad ne znam događaj koda se dogodilo ne znam šta. A meni je bilo bitno da ona zna da je meni to bitno. Znači to je njoj bilo najvažnije u cijelom danu, meni je bilo bitno da mi se povjeri. Ako je neću tad slušati, onda mi se neće povjeravat ni kad odraste.“ Ispitanik 4 kaže da joj njegova adolescentica nekad priča i previše toga, budući da on pokušava biti prvenstveno prijatelj, a tek onda roditelj. No, njegov sin, također adolescent, na sve odgovara kratko i jasno te mu se ne da previše prepričavati: „S obzirom da imamo i curicu i dečka. Što se tiče njega, on još nije u tolikoj mjeri zagazio u taj svijet adolescencije kao što je ona. On je dosta štur, on će kratko i jasno odgovoriti od toga što je bilo u školi ili kratko i jasno prepričati neki događaj. Dok je ona, barem što se prema meni tiče, otvorena u tolikoj mjeri da recimo nekad pomislim da mi nekad ne treba baš toliko sve u detalje pričat, da bi mi bilo lakše da ne znam neke stvari, da neke stvari zadrži za sebe.“

Ispitanik 5 navodi kako mu se djeca uvijek mogu obratiti ako ih bilo što muči pa ih onda on većinom ne propitkuje puno: „Ne ispitujem previše oko toga. Imam 3 pitanja: „Jesi dobro?“,

„Kako su cura/dečko?“ i „Trebalo li novaca?“. Mislim da za ništa više nema potrebe, ne želim ih previše ispitivati jer smo oduvijek imali takav odnos da mi se mogu sami obratiti oko bilo čega. A to se nije promijenilo u adolescenciji.“ Ispitanik 6 kaže da njegova adolescentica ne priča puno, ali da je to do njene osobnosti: „Moj adolescent je poprilično zatvorena osoba, nikad mi nismo mogli nešto previše izvući od nje, sve zavisi kak je raspoložena, ako bude dobro raspoložena onda ispriča sve što je bilo, a ako nije onda ne možeš izvući od nje ni da ni ne. Tako je bilo od vrtića, tako je i sad. Mislim da nema neke promjene što se toga tiče. Od osobe do osobe.“

Ispitanik 7 kaže da im njihovi adolescenti odgovore na pitanja koja im postave, ali ništa više: „Pa imam osjećaj da pričaju ono što bi mi smjeli znati, jer neke stvari žele imati samo za sebe, i odgovaraju dosta onako. Dođu, što je, odgovore i to je to, nemam nekih dodatnih objašnjenja jer smo mi njima dosadni, nas to ionako ne zanima i što to nas briga.“ Ispitanik 8 njeguje prijateljski odnos sa svojim kćerima, stoga pričaju o svemu: „Moje djece ima drugačiji odnos nego što sam ja imao sa svojim roditeljima. Jer sam uspio prvenstveno biti prijatelj pa zatim roditelj. Priča mi apsolutno o svemu čega se sjeti jer su joj misli 1000 na sat. Iskreno, drago mi je da je tako, jer sam i tu za nju i sigurno joj to puno znači, a i ja sam malo sigurniji jer znam da joj mogu vjerovati.“

Četrto pitanje glasilo je: Jeste li zamijetili da su Vašem adolescentu već počele promjene karakteristične za ovo razdoblje te koje su njegove reakcije na te promjene ili izostanak promjena?

Ispitanik 1 navodi kako su njegovoj dvanaestogodišnjakinji promjene uvelike započele: „Mislim započele su i fizičke. Počele su joj i grudi i dlačice, evo još nema mjesečnicu, ali očekujem i to da bi moglo biti uskoro. (...) A od psihičkih, to da se ovako ljuti, da ju sve živcira, da joj se ništa ne da, čak i kad vidiš da bi nešto i htjela, ali kao onaj stav niš mi se ne da.“ Ispitanik 2 tvrdi kako su njegovoj dvanaestogodišnjakinji također počele promjene karakteristične za adolescenciju te da na njih reagira normalno: „Apsolutno jesu! Pomelo ju je kao uragan! Na fizičke promjene nema nekih posebnih reakcija. Grudi su tu, dlačice, struk, bokovi, strije, prva mjesečnica... Tu nema nekih problema i srama. Promijenila je stil oblačenja u široko i vrećasto, trebalo mi je neko vrijeme da utvrdim je li to zbog fizičkih

promjena koje želi sakriti ili je nešto drugo u pitanju. Sram nije, nego se traži, odijevanje je u skladu s glazbom koju sluša, to mi je ok.“

Ispitanik 3 kaže da su kod njegove dvanaestogodišnjakinje prisutne i fizičke i psihičke promjene: *„Pa i jedno i drugo je, i psihičko i fizičko. Pa prije joj nije bilo važno, recimo za mjesečnicu da dobije, barem meni nije govorila znaš, kad je dobila prošlo je okej, i rekla je da već u razredu ima nekoliko njih, mislim mada je to rano sve. (...) A po ponašanju, to malo mušica ima i tako. Ima i jednog i drugog. Mislim ima tek 12, možda da je osmi razred i da nije dobila (menstruaciju) bi joj smetalo, ono da su svi dobili a ona ne. A ovako eto nismo imali tu situaciju da joj smeta što nešto. Nije prva dobila pa joj ne smeta.“* Ispitanik 4 navodi kako njegovim šesnaestogodišnjakinji i petnaestogodišnjaku sve dolazi u fazama te da drugačije reagiraju na svaku od tih faza: *„Ja bi to opisala ovako, s obzirom da sam ja prošla trudnoću, ne jednu nego dvije, i onda kad trudnici kažu da je ovaj, da se ponaša drugačije, da se ponaša kao trudnica, ona je uvjerena da se ponaša normalno. E pa tako i njih dvoje, znači doslovno misle da se ponašaju isto kao i prije, ali se ne ponašaju. (...) Imala je fazu gdje je nosila, znači konkretno kad su joj grudi bile narasle, imala je fazu di je nosila di je nosila sve oversized, znači da se nije ništa vidilo, dok nije ona prihvatila sve te svoje promjene pa sad obuće cropped top i pokaže te svoje adute. Kod njega je istina, taj testosteron stvarno radi čuda, i ima prištiće, odnosno mintesera po licu. To su razne kreme, gelovi, on proučava, kupi mi ovo, kupi mi ono, zašto drugi nemaju, zašto ja imam, zašto sam se ja razvio prije nego oni.“*

Ispitanik 5 mišljenja je da su njegova djeca odraslija od druge djece njihove dobi pa su malo bolje podnijeli te promjene: *„Primijetio sam da su puno odrasliji nego njihovi vršnjaci, svi troje. Ponašaju se normalno oko toga, normalno za to razdoblje. Slušaju nas, ali ne čuju. Uglavnom tipično za to razdoblje odrastanja, jesu malo više slušali kad su bili djeca, ali su onda i ovisniji o nama, a sad i sami pokušavaju biti neovisniji pa ima smisla da ne slušaju baš sve nego prate i svoje instinkte. Smatram da su što se tiče toga napredniji od ostalih.“* Ispitanik 6 tvrdi kako su promjene u njegove dvanaestogodišnjakinje počele te da je povremeno zbunjena: *„Pa jesu, počele su. A zbunjena je, i ona sama sa sobom, ne zna ni sama kako bi odreagirala u nekim situacijama pa onda bude svega. Ali definitivno da su počele i psihičke i fizičke promjene. Ali poprilično je zatvorena osoba, tako da je poprilično*

teško doći do tako nečega. To bi supruga bolje, ona uspije s njom nekad bolje popričati, što se takvih stvari tiče, inače teško.“

Ispitanik 7 navodi da su promjene u njegovih šesnaestogodišnjakinje i petnaestogodišnjaka uvelike počele jer su već davno ušli u razdoblje adolescencije, a da su najnedavnije aktualne promjene one u raspoloženju i tajnovitosti: *„Odjedanput nam se nešto promijeni u razgovoru, u onim porukicama koje oni šalju na mobitel, pa se smiju, pa što si poslao, poslala, a što te briga. Možda prije par mjeseci toga nije bilo, bilo je sve transparentno. Znači on dosta krije sve to (...) . A kod nje ipak malo drugačije, (...) imaju isto te neke tajne, ali slabo ih prikrivaju (...) Što se tiče promjena, on je pun testosterona, on ima problema sa izgledom, ima puno prištića po licu, koji su normalni ali za njega to nije normalno. Rekao je da ima debelo lice, a ima prekrasno lice. Jer mu je netko rekao, to smo saznali prije dva tri dana. Ona je dosta otvorena, kasni joj, ne kasni, ima aplikaciju u kojoj se to sve prati i tako to.“* Ispitanik 8 navodi kako su promjene vidljive i kod njegove kćeri te da je zadovoljan njenim reakcijama: *„Da, primijetio sam da je shodno tome što trenira odbojku dobila obline i stas žene. A sigurno su prisutne i hormonske promjene i jako velike varijacije u ponašanju. Reagira odlično zato što s tim pokazuje da odrasta i kada me pita jel se prikladno obukla znači da obraća pažnju za to što je normalno da se vidi, odnosno ne vidi.“*

Drugi zadatak istraživanja bio je utvrditi načine na koji roditelji odgajaju dijete adolescentske dobi te kako vide njihov međusobni odnos. Ispitanicima je bilo postavljeno nekoliko pitanja. Prvo pitanje glasilu je: Vodite li računa o djetetovim školskim i ostalim obvezama?

Ispitanik 1 navodi kako je njegova kćer dosta samostalna i većinski sama prati svoje obveze: *„Pa uglavnom ona sama jer se nisam ja nikad nešto previše petljala u to jer sam htjela da one otpočeta budu samostalne i poticala ih u tome tak da nisam baš nešta puno. Niti e-Dnevnik provjeravam svako malo niti išta, to oni, mislim očekujem da je to njena obaveza i da prati koliko može. Mogla bi i bolje, ali... Mislim nije da ne može nego je ona potpuno nezainteresirana“.* Ispitanik 2 navodi da vodi računa o važnijim obvezama, ali ostalo ostavlja adolescentici: *„Vodim računa o velikim stvarima poput datuma školskih izleta, roditeljskih sastanaka, liječničkih pregleda i slično. Ne razmišljam niti se petljam u njezine zadaće, učenje, termine ispita. Ako me pita i zamoli za pomoć, naravno da sam tu, ali pregledavati joj bilježnice kao prvašiću, ne.“*

Ispitanik 3 navodi da je njegova adolescentica poprilično samostalna pa tu nema potrebe za puno njegovih intervencija: „Vodi ona računa o tome, al isto ju pitam, šta, kako, jel joj treba šta pomoći. Ako joj treba, javi se ona da joj se pomogne, ali dosta je samostalna, dosta zna sama“. Ispitanik 4 kaže kako je produženi boravak bio od velike pomoći za usvojiti osjećaj o obvezama i odgovornosti: „Taj produženi boravak je njoj donio puno puno puno više nego njemu, ona je tu naučila učiti i naučila je što su školske obaveze, dok on nije. Ali ne zato što ne želi, ja njemu to tisuću puta kažem, znači njemu nije problem da je manje pametan ili da nešto ne može shvatiti, nego je on samo lijen. Dok je ona drama queen, ona je doslovno drama queen i ona je perfekcionista, i ona misli da mora sve imati odlično. Ne mora. (...) Kod nje je bitna ta odgovornost koju ona ima prema školi. Što se tiče njega, on je tip koji, znači ne petljamo se ni jednom ni drugom u školu do onog trenutka kad zatraže pomoć.“

Ispitanik 5 inzistira na tome da se adolescenti sami brinu za svoje obveze, što će im dugoročno razviti dobre navike: „Ne petljam se previše u to. Ako zatraže pomoć, pomoći ću, ali ako ne neka se sami snalaze. Nisu ipak više mala djeca da mi moramo pratiti gdje i kad moraju biti te koje su njihove obaveze, pogotovo što se tiče škole, a i ostalih aktivnosti. Mislim da će ih to naučiti i da su za ubuduće samostalniji.“ Ispitanik 6 također navodi da njegova adolescentica većinski sama vodi računa o svojim obvezama: „Pa mislim ona sama radi sve te zadaće, uči koliko uči, po meni jako malo, ali ima dosta dobre ocjene pa ne mogu puno ni prigovarati. (...) Mislim ima ona taj osjećaj kad dobije lošu ocjenu da bi to trebala ispraviti, ali mi kao roditelji je još malo i potičemo.“

Ispitanik 7 navodi da se on i žena trude da se njihovi adolescenti sami više brinu o svojim obvezama, ali da to ne uspijeva uvijek: „Pa mi smo pokušali odlučiti da je škola uglavnom njihov problem, ne da oni smatraju to problem nego da oni smatraju da je to nešto šta oni moraju, a oni najrađe ne bi ništa, ko i mi kad smo bili mali. A onda uglavnom saznamo kroz te neke naše svakodnevne razgovore i sve to, saznajemo neke stvari koje nisu onako kako su nam oni prezentirali i rekli. Imamo taj e dnevnik pa možemo onda, za obrokom da nam pokažu koje su ocjene da bi mi utvrdili dali su oni stvarno takvi kao što nam kažu ili ima opet jedinica, dvica, loših ocjena zato što ne žele učiti.“ Ispitanik 8 je u potpunosti uključen u praćenje obveza svojih adolescentica: „Apsolutno sve, od kontrole ocjena, praćenja u e Dnevniku, od odlaska na roditeljske sastanke i razgovora sa ostalim roditeljima do

svakodnevnog ispraćanja vožnje u školu, na trening, priprema jela, praćenja raspoloženja, i po povratku iz škole razgovora o tome kako je protekao dan u školi.“

Drugo pitanje: Potičete li dijete da prati svoje želje što se tiče odabira budućeg zanimanja ili ga/ju pokušavate usmjeriti u smjeru zanimanja koje je više traženo ili plaćeno?

Ispitanik 1 navodi kako mu je primaran cilj da se njegova adolescentica nađe u nečemu te da mu nije plan usmjeravati je prema nečemu što ona ne želi, već vidjeti što je zanima i biti joj podrška na tom putu: „...voli to gdje se može izraziti na neki način, voli naučiti nešto novo, što može rukama izraditi, evo takve stvari ona voli, i to nisam je usmjeravala u ništa, i nisam dopuštala kada su joj drugi vikali, ti si pametna, pa nećeš ti ići za frizerku, mislim meni to nema smisla, ako želi biti frizerka bit će frizerka. Jedno je vrijeme htjela biti veterinar, mislim logično je da djeca mijenjaju, da svašta nešto imaju sklonosti, lijepo je kada se nađeš u nečemu što voliš i što imaš dara, ali ako se ne nađeš, još ima vremena. Mislim da ne trebam negdje posebno gurati, mislim da će naći ona svoj put. I za jednu i za drugu tako smatram.“

Ispitanik 2 također potiče svoju adolescenticu da se nađe u poslu koji voli: „Završila je 6. razred osnovne škole i već godinu dana pričamo o srednjoj umjetničkoj školi u Osijeku koju bi jako željela upisati. Naravno da je podržavamo u tome. Znam iz vlastitog iskustva kolika je razlika raditi posao koji voliš i raditi posao koji moraš jer moraš.“

Ispitanik 3 navodi kako bi poticao svoju adolescenticu, ali ona se još traži, budući da tek ima dvanaest godina: „Pa ispitujemo svako malo šta bi htjela, ona nema pojma šta bi htjela raditi. Ne znam ni kako bi ju potakla kad stvarno ne zna šta bi. Kao gleda, volila bi da prolazi s pet tak da može imat za upis neki, ali uopće ne zna ni šta bi dalje ni stvarno ne zna čime bi se bavila.“ Ispitanik 4 smatra da je dosta bitno da se završi fakultet, stoga svoje adolescente potiče u tom smjeru: „Nju zanima psihologija, psihologiju je dosta jako teško upisati. Zanima je logopedija, isto tako znači. (...) Što se tiče njega i usmjeravanja, konkretno za srednju školu ja sam bila i navijala za to recimo da on ode za kuhara. Što smatram da je to recimo ono super za dečka. Imao bi svoju plaću danas sutra, radio tu ili negdi vani, il na nekakvoj jahti, mislim da bi imao uvijek novaca. (...) tako da je on upisao četverogodišnju školu, a što će biti nakon te škole, znači ja ću ga probati gurati prema bilo kakvom fakultetu, bilo što da završi, jer danas možeš bez toga malo što, možeš i s tim malo što, a kamoli bez toga.“

Ispitanik 5 mišljenja je da je odabir zanimanja i škole na djeci, a na roditeljima je samo podrška: „*Usmjeravamo ih prema njihovim talentima i željama. Svi su upisali srednju, faks, koji su htjeli, i samo smo ih u tome poticali i potrudili se omogućiti im to, jer je na kraju jedino to na nama. Nećemo mi birat što će oni bit, ipak su oni svoje osobe i na njima je da to odluče.*“ Ispitanik 6 istog je mišljenja: „*Nismo mi ništa posebno, eto tako kad bude neka priča pa ono šta bi htjela bit, (...) u principu je ne usmjeravamo, u principu šta ona bude, ovaj, htjela odabrati, to će biti.*“

Ispitanik 7 navodi kako, iako nekad možda pokušaju usmjeravati svoje adolescente prema nekom zanimanju, oni imaju svoje ideje, a na roditelju je na kraju samo da se pobrinu da djeca završe srednju školu, a ostalo je na djeci: „*Pa koliko god mi tili njih usmjeravati, (...), to njih ne zanima. (...) A mi samo želimo da oni završe školu, znači ovu srednju, nisu ni to znali što će upisati, kako to već ide. Kad je završe, onda će ih može krenuti, viditi hoće možda ići na fakultet, što ćemo im svakako omogućiti ako oni to budu željeli.*“ Ispitanik 8 mišljenja je da adolescenti trebaju odabrati zanimanje koje njih usređuje: „*Pokušavam ju podržati u tome što ona želi i savjetovati je shodno tome šta i kako i pomoći joj s informacijama koje posjedujem. Ne smatram da je bitno da ima posao preveliku zaradu ako ona nije u tome sretna. Ipak je ona ta koja će to raditi do kraja života, nebitno o šoldima.*“

Sljedeće pitanje bilo je: Uolikoj mjeri Vam Vaš adolescent pomaže, odnosno sluša kad mu kažete da Vam pomogne? Je li Vas u većoj mjeri slušao/la u ovakvim situacijama tijekom razdoblja djetinjstva ili kao adolescent?

Ispitanik 1 navodi kako je njegova adolescentica nezainteresirana za većinu kućanskih poslova, odnosno pomaganje pri njima, ali da je takva situacija bila i prije adolescencije: „*Pa vrlo rijetko će ono biti sad odmah isti tren, kod nje je sve samo malo, ma hoću, pa se onda ili ne dogodi ili se dogodi kasnije, uglavnom nikad nije onaj tren kad sam rekla. Al oduvijek je ona tako, men se to ne da i tako to. (...) Njoj su i u vrtiću znali reći, kad oni svi spremaju sobu, ona se okrene i igra se s igračkom koju je ponijela. Al naravno da je kasnije ona to, to je ona na početku, kasnije ono znali su kad je čiji red, dužnost, ovo ono, to je bilo baš tek kad je krenula.*“ Ispitanik 2 kaže da, otkad je njegova kćer ušla u razdoblje adolescencije, uvijek poslušna, ali uz blagi prigovor, što nije bio slučaj u djetinjstvu: „*U pravilu pomogne sto posto, što god zamolim, aliiii – mislim da ni na jedno moje da napravi nešto nije odgovorila s „Okej*

mama.“, uvijek je tu ono „Aaa jel baš moram saaaad? (...) kao djevojčica je bila voljnija i hitrija u izvršavanju mojih molbi.“

Ispitanik 3 također navodi da je tijekom razdoblja djetinjstva njegova kćer više slušala: „A onako. A kako kad. A mislim pomogne samo bih volila ja da toga ima više. (...) A sad ovako kad joj nešto kažeš sve joj je... Joj pa jel ja sad moram. Al hoće, hoće, većinom kad ona sama, kad joj se da će otić, ne znam, sredit kupatilo, suđe nikad ništa, al ovaj neće se sjetit sama usisat il nešto, ali eto kupaonicu koristi pa smeta joj kad je nered pa sredi. (...) Kad je bila dijete više.“ Ispitanik 4 navodi da su tijekom djetinjstva njegovi kćer i sin sami obavljali neke kućanske poslove, no kad su ušli u adolescenciju, ne da ih ne obavljaju sami, nego im se uporno mora govoriti da bi nešto napravili: „Kroz njihov vrtić, čak i četverogodišnju osnovnu školu, ta navika je i dalje postojala, znači znalo se dogodit kad bi ja radila subotom da su oni bili doma, da bi me dočekala kompletno sređena kuća, usisano. Zapravo sve je to nestalo onog trenutka kad su ušli u ovu fazu adolescencije. (...) Čak sam i krenula s time da bi napravila tablicu obaveza, ajmo reći, i onda ko što napravi stavi plusić. (...) Nju to doslovno nije tangiralo uopće, znači ona nije uopće pogledala prema tom papiru, dok on ima od malih nogu tu neku natjecateljsku crtu di on sve, on je čekao da mašina prestane da on može stavit plus. Dok ja nisam razgovarala s njim, ajde Roko malo se primiri, nije to tolko zbog tebe, ti nam i koliko tolko pomažeš, ovo je zbog seke da nju trgnemo. E kad je on skužio da to nije to, onda je i on prestao.“

Ispitanik 5 također kaže da njegovi adolescenti ne poslušaju odmah te da je to vezano uz razdoblje adolescencije: „Uglavnom slušaju, ali ne odmah. Prođe malo vremena. Mislim da je to normalno za tu dob, koda se nama dalo odmah sve napraviti kad nas netko pita kad smo bili pubertetlije, sve drugo nam je važnije. Ali glavno da poslušaju na kraju.“ Ispitanik 6 navodi kako je njegovu dvanaestogodišnjakinju teško navesti da nešto napravi, ali da je oduvijek bila takva, iako je to prije mogao lakše iskontrolirati: „Uf. Ako kažem dvadeset posto, mislim da joj nisam puno rekao. Znači, katastrofa. Što god joj se kaže da napravi, sad će, i onda ne napravi. I onda je moraš deset puta podsjetiti, i onda će deseti put napraviti. Ali ne s voljom nego preko volje. Što se toga tiče, katastrofa... Moguće da je i do osobnosti i do adolescencije. (...) Oduvijek je takva bila, a ovo sad se to pojačalo. Kad je manja bila, onda malo možeš i upravljati s njom, ali sad kako ima svoje 'ja', teško, teško. Baš ne voli. Ne voli ni

slušati, ne voli ni raditi. 50 posto je do adolescencije, a 50 sigurno i do osobe. Više je slušala tijekom djetinjstva, da. “

Ispitanik 7 navodi kako bi njegovi adolescenti nešto napravili, ali neće se sami sjetiti, već ih treba pitati: *„Moramo im reći, znači kad idemo leći moramo im reći, upali perilicu, on upali. Ako se dobro ne zaigra pa je zaboravi upalit pa je je upalim u 5 kad se dignem. Ali nisu, nisu, oni bi, ali im treba reći. Oni ne vide, jer mi smo navikli da to sve odrađujemo, ja, da smo podilili te poslove. I što je za ručak, što je za večeru, glavna pitanja u našoj familiji. I sve se vrti oko toga. I onda se oni povuku u svoje odaje i izlaze na obroke. Znači treba im reći, jer kažu zašto vi to meni niste rekli, mi bi to napravili. I onda opet se vrate u svoju sobu, i onda mama i tata naprave.“* Ispitanik 8 kaže da ni kod njega situacija sa slušanjem nije idealna, ali da, kad svojim adolescenticama nešto kaže, slušaju: *„Otprilike 50/50%, ako joj je zanimljivo, pomogne, a ako nije, nažalost ne. Mislim da je to normalno što se tiče ove dobi, ali ju svejedno pokušavamo naučiti da se neke stvari jednostavno moraju. Više me sluša, sada jer je razumnija i moje ne pokušava razumjeti i shvatiti. Ako se ne slaže, raspravimo. To mi se sviđa, jer možemo pričati kao odrasli ljudi.“*

Ispitanicima je bilo postavljeno i pitanje: Na koji način kontrolirate Vašeg adolescenta u situacijama kad želite ispraviti njegovo/njezino ponašanje, odnosno na koji način mu/joj pokazujete ispravno ponašanje?

Ispitanik 1 navodi kako je razgovor najvažniji alat pri pokazivanju ispravnog ponašanja svom adolescentu: *„Razgovor, razgovor, razgovor. Mislim da to najviše ima smisla, kad joj objasnim zašto ja mislim da je neko ponašanje ispravno, a neko ne. Šta joj vrijedi da ja kažem e ne možeš ovo, ne možeš ono, ne zna ona onda šta je iza toga, zašto ne može. Bitno mi je da ona razumije razlog iza mojih ponašanja i zahtjeva.“* Ispitanik 2 također smatra razgovor najefektivnijim rješenjem za bilo koju situaciju: *„Uvijek razgovorom. Primjerima iz mog ili tatinog odrastanja, uvijek se može naći situacija primjenjiva za ono što ona trenutno prolazi. Za neke ozbiljnije sankcije, kazne i zabrane, nije bilo potrebe i povoda.“*

Ispitanik 3 priznaje da se teže nosi s tim jer njegova adolescentica voli provocirati i dramtizirati, tako da joj se nekad mora suprotstaviti, no većinski sve pokušava objasniti i približiti joj zašto nešto treba, a nešto ne: *„Pokušavaš joj objasniti da to stvarno nije tako, da*

to u njenoj glavi sad i okej razumijem ja, tebe to smeta, tebe to žircira, ali ne možeš se tako ponašati, ne možeš govorit neke stvari (...) Ode zalupi vratima. Reko nećeš mi, tu da si se sad vratila, reko ne možeš bit u sobi sad (...) ona neće slušat, e nećeš, sjedi tu sad i sad ćeš slušat. Nećeš ti sad meni kad god ja tebi nešto kažem ti otić u sobu i maknit se. Izvoli poslušat. Okej, nekad sam i ja u krivu i za bezveze se izgalamim jer sam živčana zbog nekih stotih stvari, ali isto tako onda onda znaš odem u sobu, kad se smirim, oprosti, živčana sam, nisam smjela vikat, oprosti, znam da sam kriva, znaš.“ Ispitanik 4 navodi kako se prvenstveno pokušava postaviti kao prijatelj svojoj adolescentici, tako da neke stvari trenutno prešuti, na koje bi možda kao roditelj odmah reagirala, no kasnije se vrati na njih i pokuša objasniti ispravno ponašanje kroz primjere: „Pokušavam se postaviti koda sam joj frendica, jednaka tima s kojima je ona bila vani. I ako mi i kaže nešto što smatram da nije u redu, i smatram da to ponašanje nije bilo u redu, ugrizem se za jezik i taj trenutak uopće ne reagiram. (...) i onda sutradan kroz nekakvu priču ili nešto, kroz nekakve primjere, kojih se sitim ili pronađem ili nešto, onda pričam s njom i pokušam joj objasniti zašto možda nešto nije bilo dobro.“

Ispitanik 5 smatra razgovor najboljom opcijom korigiranja neispravnog ponašanja: „Samo razgovorom, ali nemam nikakvih problema s njima. Sitna korigiranja, uglavnom stvari oko pomaganja. Mislim da ništa drugo ne bi ni trebalo, jer kroz cijeli odgoj, djetinjstvo, smo im pokušali usaditi vrijednosti i način na koji bi se trebali ponašati, tako da smo mi tu samo da ih malo usmjerimo ako blago skrenu s puta, ali dobri su oni, nemamo nikakvih problema baš.“ Ispitanik 6 navodi razgovor kao prvu opciju, ali ako ona ne upali, sljedeća opcija je uskraćivanje nekih stvari koje njihova adolescentica voli raditi: „Pa ukažemo na to što je napravila loše, što treba napraviti, i ukoliko se to ponovi ponovno, primjenjujemo neke kazne, u smislu oduzimanja mobitela, smanjivanja nekih ovlasti koje ima poput gledanja televizora, tako tih nekih stvari koje u principu nisu bitne za nju, to joj je neka razonoda. Iako i to je sve onako, jedno vrijeme je bila 2 tjedna bez mobitela, ništa ju nije diralo. Slabo pali, kod nje. Mislim okej, ima ona više-manje osjećaj što je dobro, a što nije dobro“.

Ispitanik 7 kaže da je s dvoje adolescenata svakodnevna borba, no svojim adolescentima pokušava objasniti svoj način razmišljanja: „A svakodnevno mi to pokušavamo, ali ne nailazimo na plodno tlo, zato što sama ta njihova pozicija puberteta ne dozvoljava neki pristup kad oni to ne žele. (...) kod njega nekako čini mi se puno lakše nego kod nje jer ona

uvijek pruži neki otpor (...) znači starija je godinu dana, i razlika, da je ona puno, puno u nekim stvarima zrelija nego što je on. Pa je tada veći napor da bi to njoj prikazali i pokušali dočarati.“ Ispitanik 8 navodi da ispravna ponašanja objašnjava i daje primjere, a tek onda prelazi na kazne: „Pokušavam joj pokazati ispravna ponašanja na primjerima, što svojih, što primjera iskustva sa ljudima koje znam. Kontroliram je na način da joj u razgovoru obećam zabrane i restrikcije nekih stvari koje sam shvatio da voli i koje su joj zabavne.“

Posljednje pitanje u okviru ovog zadatka bilo je: Kakav je Vaš odnos s adolescentnim djetetom? Dolazi li češće do svađa između Vas nego što je to prije bio slučaj?

Ispitanik 1 navodi da su svađe između njega i njegove dvanaestogodišnjakinje češće otkad je ušla u razdoblje adolescencije: „Između nas dvije, pa je, češće je. Prije smo se lakše mogle dogovoriti, sad ona traži taj neki... zapravo ne voli nametanje nečega, kad joj se nameće da mora bit kako mi hoćemo, vjerojatno traži više slobode. Vjerojatno bih i ja trebala biti kreativnija u načinu na koji ću pregovarati s njom, al ono, još se i ja tražim. Ona ono koluta očima i sve joj ide na živce, al mislim da to nije ništa neuobičajno, a i karakterno je i inače takva da nije volila baš naredbe i da joj se nešto nameće.“ Ispitanik 2 navodi upravo suprotno: „Zapravo, ne. Ona je uskoro trinaestogodišnjakinja i većinu vremena se lijepo slažemo... U smislu da razgovorom dogovorimo što treba i što jedna od druge očekujemo. Bude i bunta i povišenog glasa s obje strane povremeno, ali dobro je. Zadovoljna sam otvorenošću odnosa i svime onime što ona dijeli sa mnom. U početku puberteta, nekih prvih 6 mjeseci je bilo napeto.“

Ispitanik 3 također navodi da su svađe češće nego u djetinjstvu: „Da, dolazi češće do svađa. Ona znaš nekad stvarno zna provocirati. I onda ti pukne film stvarno, znaš ono pusti me na miru, aj prestani, i takve stvari. (...) pita mene i traži moj odgovor i moje mišljenje, al kaže ne, ja ne mislim tako, nego ovako kako ona misli. Ali hoće razgovarati, mora izdramatizirati, al onda kasnije kad ju prođe, kad prespava, onda shvati da je malo previše dramila. Shvati, samo valjda to tako mora proć. Kod nje mora.“ Ispitanik 4 navodi da nema previše sukoba sa svojim adolescentima, ali da je kćer izgubio takt oko nekih stvari u usporedbi s djetinjstvom: „Pa što se tiče djetinjstva stvarno smo imali sreću da tih sukoba nije bilo jer su bili stvarno bogomdana dica. (...) Sve do adolescencije je bilo izmišljeno, bajka. Danas, odnosno otkad

su kročili u taj pubertet, s njom ima sukoba, ali više je to način na koji ona nešto traži. Znači ona je izgubila onaj ajmo reći takt koji je imala dok je bila puno manja. Znači znala je reći mama, mogu li molim te ovo. Sad toga nema, sad dođe i sad kaže meni treba to to to to i to. Taj dio ne dozvoljavam, znači taj dio ne dozvoljavam pa nek je puca pubertet kolko god hoće, znači mora postojati taj nekakav način poštovanja, i tu reagiramo obadvoje, pogotovo ako su drski ili bezobrazni.“

Ispitanik 5 navodi da svađa nije bilo u djetinjstvu, ali da ih nema ni sada: „*Nisam imao svađe sa svojom djecom. Uvijek se sve rješava razgovorom, ko ljudi popričamo, nema mjesta svađama.*“ Ispitanik 6 navodi kako su kod njega i njegove adolescentice svađe ipak učestalije nego u djetinjstvu: „*Pa definitivno da češće dolazi do svađa. Pa mislim da je okej, ja kao otac, neka druga figura u odnosu na mamu, čak mislim da imamo zeru bolji odnos nas dvoje nego ona i mama, ali sigurno je prije bio puno bolji. (...) Kako joj dođe. Kad je raspoložena, onda super. Kad nije raspoložena, nemoj ju ni gledat, ni pričat, ni ništa, samo ju ostavi na miru.*“

Ispitanik 7 navodi kako je očuh svojim adolescentima pa ne može usporediti kako je bilo u djetinjstvu, da svađa i prepirki ima, ali sve uspiju razriješiti: „*Pa ja sve djetinjstvo koje nisam prošao s njima sada pokušavam nadoknaditi, uglavnom u većem sam fajtu s njom, onda se mi pomirimo, onda se mi mazimo, onda ona meni sidne u krilo, onda sam ja šašav i tako sve to. A pokušavam joj uglavnom samo, nadam se ne na grub način, na moj način, reći da to što ona misli, da to nije u redu. (...) A s njim još ne jer je on malo djetinjastiji.*“ Ispitanik 8 navodi kako je zadovoljan svojim odnosom s kćerima: „*Odnos je iz moje perspektive dosta dobar. Dolazi do češćih sukoba mišljenja nego u periodu mladosti jer još uvijek pokušava da istjera neke svoje ideje primjerima svojih prijatelja i njihovih roditelja.*“

Treći zadatak ovog istraživanja glasio je: Utvrditi iskustva roditelja o teškoćama koje su aktualne u razdoblju adolescencije u njihove djece te na koji način se s tim nose. Prvo pitanje koje je ispitanicima postavljeno bilo je: Na koji način pokušavate spriječiti ili razriješiti svađe između Vas i Vašeg adolescenta?

Ispitanik 1 kaže da bi volio biti manje popustljiv u tim situacijama: „*Pa nažalost ja sam popustljiva pa ne isforsiram do kraja neke stvari, kao to oko spremanja njene vlastite sobe,*

kuhinje i tih nekih njenih obaveza (...) Mogu ti objasniti ako ti nešto nije jasno iz matematike, ali moraš tražiti pomoć. A što se tiče kućanskih obaveza, tu je uvijek rat. Još traje.“ Ispitanik 2 pokušava da do ovakvih situacija ni ne dođe, ali i kad dođe, pokušava ostati smiren: „Trudim se da ne dođe do nesporazuma. Ako se svađa ipak dogodi, trudim se ne povisivati glas i ostati smirena. Nažalost, ne uspijevam uvijek ostati hladne glave i nakon toga se loše osjećam.“

Ispitanik 3 kaže da spriječiti ovakve situacije pokušavaju i ona i muž, u smislu da jedno drugom signaliziraju da promijene trenutno ponašanje za koje drugo vidi da potencijalno može dovesti do loše reakcije njihove adolescentice: „Razriješit, razgovorom, to uvijek tak pričamo. A spriječit, ne moš. Ne moš je spriječit. Nekad pomisliš da sasvim normalno pričaš, a ono, ne znam... možda nekad znam Matu, ono signaliziram mu malo da prestane, on nju voli oduvijek zezat (...) Znam da on meni, kad znam galamit na nju, toliko mi digne živac i toliko zna bit naporna s tim svojim dramama i onda ja kad stanem galamit onda on mene smiruje.“ Ispitanik 4 kaže da je izrazito protiv svađanja i to prenosi i na svoje adolescente: „Pa na način da apsolutno ne želim nikakvu raspravu. Ne želim svađu, ne želim vikanje, ne želim, znači jesam za razgovor, razgovarati možemo, argumentirati možemo, ali svađu u smislu svađe ne želim. Samo pričati. Svi mi možemo imati različita mišljenja, i svi mi i imamo različita mišljenja, i to je sasvim normalno. Kad bi mi svi jednako razmišljali, onda to nešto ne bi bilo normalno. Ali postoji način na koji se to priča, na koji se to iznosi, i kada se to priča i kada se to iznosi.“

Ispitanik 5 kaže da se uopće ne svađa sa svojim adolescentima: „Nemam takva iskustva. Ko što sam i rekao, sve riješimo kroz priču.“ Ispitanik 6 pak smatra da je svađa sastavni dio ovog razdoblja: „Mislim da je to nemoguće. Pokušavamo razgovarati s njom na smiren način i objasniti joj zašto je došlo do svađe i da ona razumije to. Nekad razumije, nekad ne razumije. I ako daš neku kaznu, pokušavamo objasniti zašto je dobila tu kaznu i zašto nije dobro to što je napravila. Onda kad skužim da je razumila i da mi se ispriča, onda je to to.“

Ispitanik 7 kaže da sve ovisi o čemu je svađa, pa se onda prilagodi situaciji: „Zavisno za što je vezana svađa. Svaka svađa ima početak i kraj. Znači te svađe su znači dosta smiješne, što se tiče naše roditeljske strane, a njima su u tom trenutku prevažne. (...) Tako da, znači svaka

ta, nazovimo to, nije ni svađa nego neke razmirice, završavaju onda kad oni to žele. Znači ili odu ća, odstupe jer su naši argumenti puno jači, ali to njih uopće ne sekira. Tako da oni žele jedno, mi želimo drugo, nađemo se na po puta i na po puta se razdvojimo. I to traje do ne znam sljedeće stvari koja njima treba. Ako želiš da to bude dobro trebaš biti uporniji od njih jer oni su dica, ne ti. Ti se moraš odraslije ponašati, trebao bi.“ Ispitanik 8 navodi kako je razgovor najbolja metoda razrješavanja svađa: „Pa uglavnom pokušavam riješiti razgovorom i objašnjavanjem zašto je neko ponašanje neprikladno, neka garderoba nije prikladna, ili stil oblačenja, pirsinzi i tetovaže u tim godinama. Hvala Bogu mi većinu toga uspijemo riješiti razgovorom.“

Drugo postavljeno pitanje bilo je: Ako su svađe učestalije nego prije, kako se nosite s tim?

Ispitanik 1 navodi kako mu teško padaju svađe s njegovom adolescenticom: „Pa ja se teško nosim s tim, imam osjećaj da se udaljavamo u trenutcima, a ne želim to. Želim osjećati tu neku bliskost i sve. Ponekad sam svjesna da ona samo traži načine da se ona izrazi (...) A ona sad jednostavno ne želi hrpu toga što bi trebala i mogla sama radit. Ja razumijem da je to i njima promjena.“ Ispitanik 2 tvrdi da svađe nisu učestalije, ali se svejedno preispituje i ponekad loše osjeća u takvim situacijama: „Ne mogu reći da su učestalije, trenutno smo u nekoj mirnoj fazi, ali kako sam spomenula u prethodnom odgovoru, jako se loše osjećam kad ne uspijem ostati smirena, staložena i roditelj koji usmjerava i potiče, umjesto da kritizira. Ne uzme ona to k sebi toliko ozbiljno koliko ja samu sebe preispitujem i analiziram.“

Ispitanik 3 navodi kako ga te svađe iritiraju, iako ih i očekuje: „Pa ide mi na živce (...) Pa shvaćam i ja nju, znam da će ona to tako odradit, navikla sam već da to ide i da će bit sve gore možda, al pripremiš se na to da ako sad idem reć iskreno šta mislim, da će ona dignit nos i da će se naljutit i da će odradit, ali ako je nešto što joj moram reć i ukazat, to joj moram za njeno dobro.“ Ispitanik 4 tvrdi da je zapravo sretan s količinom prepirki koje on i njegovi adolescenti imaju, a to je vrlo malo: „Nisu. Znači generalno mi s njima nemamo nikakvih problema. I to je zapravo jedina istina. Znači sve te mušice privremene, svi ti promjene raspoloženja, ili što se tiče škole, problema, ne u smislu ocjena problema, nego u smislu profesora, zahtijevanja, što se nešto treba, pa tog bunta prema školi ili profesoru, to su najveći problemi. Mi ni ne znamo koliko smo sritni što je takva situacija.“

Ispitanik 5 samo je, kao i u odgovoru na prethodno pitanje, napomenuo kako svađe nisu učestalije nego inače. Ispitanik 6 kaže da nema velik problem sa svađom, dok god zna da je on postupio ispravno: „*Meni to nije problem, supruzi je to puno veći problem, ona se puno više grize oko toga. Ja znam, bar vjerujem da sam postupio ispravno pa onda na osnovu toga se ne grizem jer znam da to nije u redu ako je nešto krivo napravila i kako to mora bit i onda joj pokušavam objasniti i sad ako se ona ljuti na mene, šta da joj ja radim, ali pokušavam je izvesti na pravi put.*“

Ispitanik 7 navodi kako sa svojim adolescentima nema nekih posebnih problema zbog kojih bi se loše osjećao: „*Pa nisu učestale, ništa više nego možda prije godinu dana, tako da nemamo mi tih nekih stravičnih problema s njima, jednostavno u komunikaciji smo s njima. I inače u životu je komunikacija bitna. Mi nismo ljudi koji su spremni na svađu da bi potvrdio ta neka svoja mišljenja zato što je to bogomdano, nije ništa uklesano u kamen. Svi moremo pogrišiti i svi imamo pravo na neko svoje mišljenje.*“ Ispitanik 8 tvrdi da je situacija svakako teža nego tijekom razdoblja djetinjstva: „*Pa situacija je relativno teška, jer dok je dijete malo ni ne zna šta želi. Ako ju zainteresiramo sa zanimljivim stvarima sada to nije moguće jer sada ima relativno izgrađeno svoje mišljenje i češće dolazi do prepirki, svađa, rasprava.*“

Treće pitanje glasillo je: Jeste li s Vašim adolescentom pričali o eksperimentiranju sa sredstvima ovisnosti te je li probao/la bilo koje sredstvo ovisnosti?

Ispitanik 1 navodi kako je njegova dvanaestogodišnjakinja probala gutljaj piva na obiteljskom druženju, ali osim toga ništa. Kaže i da su pričali o tome, ali da bi trebali i više: „*Sa društvom, ne vjerujem. U obitelji, jednom pred više godina je onako probala gutljaj piva i rekla da nikad ne bi pila pivo. Ali koliko znam ne, govori mi da neki u školi puše, da ih jako puno puši onaj wiip i takve stvari, pa vjerojatno bi trebali više o tome. (...) ne mogu joj reć e nemoj to nikad pit. Ali treba naučiti tu neku mjeru i umjerenost i stav neki svoj prema tome razvit.*“ Ispitanik 2 navodi kako je njegova dvanaestogodišnjakinja probala gutljaj Somersbyja te da su spomenuli ovu temu, ali nisu previše ulazili u detalje: „*Spomenuli u razgovorima jesmo, ali ništa previše detaljno, nema još punih 13 godina, još je velikim dijelom djevojčica u ponašanju, razmišljanju i igri... Ali da, svakako nas čeka takvih razgovora. Ovo ljeto je probala gutljaj mog Somersbyja*“.

Ispitanik 3 navodi kako je njegova dvanaestogodišnjakinja probala gutljaj vina, ali ništa više. Također tvrdi da su pričali o tome, da nju to još ni ne privlači te je čudi kad to njeni vršnjaci rade: „*Ona recimo meni dosta toga priča da njeni prijatelji rade. Eto jednom mi je za prijateljicu iz razreda govorila da puši i onaj Wiip, i da zna popit, da vozi motor i takve stvari. (...) Al sam joj rekla da može probat gutljaj, naravno ona je probala jer je ova pila, i ovaj naravno rekla je da je grozno. (...) Ona dosta voli pravila, uvijek je u strahu da krši neka pravila, tak da se nadam da se neće povest za društvom.*“ Ispitanik 4 navodi kako dopuštaju svojoj šesnaestogodišnjakinji da popije par pića kad je vani s prijateljicama, ali ako ikad nešto napravi ili dođe kući pijana, gotovo je s tim. Što se tiče njihovog petnaestogodišnjaka, njega to apsolutno ne zanima pa tu još nisu morali postavljati pravila, no pričali su o svemu tome: „*Početkom srednje škole prvi put je pitala za alkohol. Tad smo imali razgovor što se tiče alkohola i objašnjavanja što je alkohol, na koji način alkohol djeluje na organizam, na razmišljanje i sve ostalo. (...) Nju pušenje nije zanimalo, ja sam joj doma dala, pa nek proba, bolje tu nego ko zna di. Tako da sve ono što je zanima, a što smatram da je u granicama normale. Daleko da je to normalno, znači to bilo bi idealno kad ne bi bilo ničega, ali danas ne postoji idealno. Ajmo onda barem to probati staviti u nekakve okvire. (...) Što se tiče droge, tu imam nultu toleranciju. Oni znaju, oni doslovno znaju koliko god ja njih volim, koliko god da bih ja život dala za njih dvoje, ako ikada posegnu za bilo kojom vrstom droge, da je to kraj.*“

Ispitanik 5 navodi kako su njegova djeca (19 i 16 godina) sigurno probala neko od sredstava ovisnosti, ali nije bilo nikakvih incidenata: „*Svojim primjerom pokazujem da te stvari ne valjaju, ali sam svjestan da radi društva ili okolnosti su vjerojatno ili naišli ili probali. Bitno da nema gluposti i veće štete. Mislim da je normalno da žele probati kad i svi ostali to probavaju, samo se nadam da je to neko privremeno eksperimentiranje, ne vjerujem da će doći do ičeg ozbiljnijeg, dobra su to djeca. Kažem, dosad nije bilo nekih problematičnih situacija što se takvih stvari tiče.*“ Ispitanik 6 navodi kako je njegova dvanaestogodišnjakinja probala gutljaj piva, no da je mlada pa nije došlo do ničeg drugog. Kaže da joj ne može braniti, ali je može naučiti kakav utjecaj sredstva ovisnosti imaju na mlade osobe: „*Je bila tražila da proba pivo pa sam joj dao gutljaj pa je rekla da je katastrofa, reko super. (...) A šta možeš tu. Ne možeš ti to braniti. Treba joj objasniti da s tim treba biti, pogotovo u tim mladim godinama, djeca se puno lakše navikavaju na alkohol i takve stvari, treba biti*

oprezan s tim. Mislim svi smo mi to prošli, koliko god naši roditelji to znali ili ne, mislim da su pretpostavljali jel. Tako da pokušam joj objasniti da to baš nije dobro, nije zdravo, da ima još vremena zato budući da je još jako mlada. Ne znam da moš nešto.“

Ispitanik 7 navodi kako njegov petnaestogodišnjak odbija sve što nije sok, dok njegova šesnaestogodišnjakinja voli popiti koje piće, ali sve u granicama normale: *„On prema svemu što nije voda, što nije koka kola i sok ima odbojnost. (...) Što se tiče nje, ona voli eksperimentirati i mi smo joj dali da popije bambus, da popije vino, dec ovo ono. Ona već ima izražen okus toga što želi popiti. (...) Ne možemo ih odvojiti od tih nekih stvari što se događaju oko njih. Koliko god su te stvari bitne za nas, da im kažemo ne ne i ne, oni su ti koji će odlučiti. Znači te stvari moraš napraviti sam u životu.“* Ispitanik 8 kaže kako je njegova šesnaestogodišnjakinja probala koktel te da joj ga je on sam kupio jer mu je draže da je otvorena i opuštena pred njim kako ne bi imala potrebe za skrivanjem što se tiče ovakvih stvari, što na kraju dovodi do toga da joj on po tom pitanju može više vjerovati: *„...da ona popije jedan koktel dozvolio čak osobno otišao i kupio te joj dao da proba. I to u mom prisustvu, i smatram da je postupak ispravan jer bolje je da od mene proba alkohol, eventualno i cigarete proba preda mnom i u mom prisustvu nego da to radi sa drugim osobama i da samim time stvorimo povezanost i povjerenje te u budućnosti kada god ide na neke događaje poput rođendana ili zabava kada joj se kaže možeš popiti 2 ili 3 pića po povratku, ne moram sumnjati da mi laže“.*

Posljednje pitanje koje je postavljeno ispitanicima bilo je: Što Vas, kao roditelja, najviše brine vezano uz Vašeg adolescenta?

Ispitanik 1 nada se da će njegova adolescentica slušati sebe, a ne ostale: *„Pa najviše me brine da će, zapravo nadam se da će uvijek moći koristiti svoju glavu i slušati i slijediti sebe. Da se neće dat podvrgnut utjecaju i pritisku okoline. Al mislim dokle god možemo mi razgovarati da ne bi trebalo ići u neke ekstreme. Ja mislim da će mi prebrzo odrasti.“* Ispitanika 2 brine samopouzdanje njegove dvanaestogodišnjakinje: *„Brine me da će biti previše samokritična, nezadovoljna sobom, da će sve svoje uspjehe i vrline omalovažiti i umanjiti i da će u velikoj mjeri njeno zadovoljstvo ovisiti o prihvaćanju okoline. Tako sam ja kročila kroz život do*

kasnih dvadesetih godina, vidim po njoj da kreće tim putem pa ju pokušavam osnažiti i ohrabriti, pokazati joj koliko je divna u mojim očima i da želim da se i sama tako vidi.“

Ispitanik 3 nada da će njegova dvanaestogodišnjakinja imati svoje 'ja', odnosno oslanjati se na svoje instinkte: *„...da će možda bit povodljiva, da će se povest (...) Volila bih da ima svoje ja, i ono da ako ona zna da nešto nije kako treba i da nije dobro, da će se držat toga, dosad je tako, i stvarno ono kad nešto, ona neće. Al sad, ko zna što će se još u ovih par godina.“*

Ispitanik 4 kaže da se pokušava ne brinuti o nečemu što se nije dogodilo, a da je sam dao svoj maksimum pa se nada da će njegova djeca to prepoznati i znati cijeniti. Govori i da se svijet mijenja, ali da se svijet oduvijek mijenjao, a ljudi su se naučili prilagoditi: *„Pa iskreno ovako trudim se ne brinuti se o tim stvarima. (...) Nisam ih ja rodila za sebe. Znači oni jesu moja dica, ja njih volim najviše na svitu, ali oni su individue za sebe. (...) pokazala sam im za neke stvari u životu da se mogu napraviti, da problemi nisu ti koji nas definiraju u životu, da moramo biti iznad tih problema (...) Više se bojim svita u kojem odrastaju, više se bojim načina razmišljanja koji je sada oko nas. Više se bojim situacija i tog nekog novog načina života, al onda sama sebi kažem, slušaj, pa i ljudi prije 100 godina su živili nekim drugačijim životom, pa oni kad to usporede s mojim životom ja im djelujem apstraktno.“*

Ispitanik 5 navodi kako trenutno nema ničega za brigu, a ako i bude, onda će njegovi adolescenti probleme riješiti sami ili uz njihovu pomoć: *„Ne brinem o problemima unaprijed, kad on dođe onda ga rješavamo. Ne vrijedi trošiti resurse i emocije uzalud ako problema nema. Mi smo dali sve od sebe da ih odgajamo kao sposobne i dobre ljude, tako da ako i bude problema, ili će ih riješiti sami, ili ćemo im mi pomoći, tu smo za njih uvijek. Ali zasad je sve dobro pa se neću brinit unaprijed.“* Ispitanik 6 nada se da će se njegov trud kao roditelja isplatiti: *„Pa dal će izaći na pravi put. Koliko god se ti trudiš, ako s druge strane nema povratne informacije, jel da, možeš ti napraviti šta god hoćeš, uđe u krivu ekipu i ne moš ti to više ni popraviti nekad. Ja se nadam da će izaći na pravi put, da će biti dobra osoba, jel da.“*

Ispitanika 7 brine budućnost, no potiče djecu da budu svoja, da žive svoj život, a on i supruga će biti tu ako im ikad bilo što zatreba: *„Oni već imaju di bi, što bi, kako bi, sad je samo*

pitanje kako će se to u njihovim životima posložiti, u kojima ćemo im i mi strahovito pomoći, ali ono da ih usmjeravamo samo kad skrenu, samo da ih malo vratimo nazad i da oni idu, znači ne da im kažemo to što napravite nije dobro, to što ste napravili dobro je. Jer nećeš uvijek u životu imati nekog koji će ti reći što je dobro, a što loše za tebe. Ti znaš za sebe najbolje što je dobro i što želiš. (...) Tako da, mislim bojim se isto ko što se bojimo za našu budućnost. Danas sutra, cilo naše okruženje je nikakvo.“ Ispitanika 8 brine koje će odluke donijeti njegove adolescentice: „Najviše me brine hoće li odabrati pravi put kojim će ići i kada dođe vrijeme za to pravi posao, pravog partnera. A brine me da ne krene krivim putem ili putem huligana, beskućnika ili neprikladnim ponašanjem.“

5. Interpretacija rezultata istraživanja

Starost adolescenata o kojima su ispitanici pričali je varirala od 12, 15, 16 do 19 godina, što je izazvalo i određene razlike u odgovorima na pojedina pitanja. Na primjer, za pitanje vezano uz sredstva ovisnosti, roditelji djece od 12 godina većinom su odgovarali da nije bilo iskustva što se toga tiče, dok je za roditelje adolescenata od 15, 16 godina odgovor češće drugačiji.

Generalno, ispitanici i ispitanice su se većinski složili da je razdoblje adolescencije zahtjevnije za roditelje, uzimajući u obzir prvenstveno psihički i emocionalni kontekst. Njihova djeca sad prolaze brojne promjene, što za sobom vuče različite reakcije, potrebe i promjene u ponašanju za koje se očekuje da roditelji imaju odgovor. No, iako su to i sami prošli, i iako su možda i imali odgovor, to ne znači da će u svakom trenutku uspjeti pomoći svom adolescentu jer je svatko individua za sebe i to osjetljivo razdoblje prolazi na svoj način.

Po pitanju osjećaja roditelja oko promjena tijekom razdoblja adolescencije bilo je različitih odgovora i osjećaja koje roditelji adolescenta imaju: zbunjenost, iznenađenje, neshvaćenost, tuga. No, neki roditelji nemaju toliko negativnih osjećaja, već se pokušavaju maksimalno prilagoditi svom adolescentu. Razlika se vidi i s obzirom na spol; majke su više napominjale da im teško padaju određena ponašanja i reakcije djeteta. Međutim, tu je vidljiva i varijabla starosti adolescenta – roditelji djece od oko 12 godina su češće izjavili da su iznenađeni ili pogođeni određenim reakcijama i ponašanjima njihovih adolescenata nego roditelji čiji su adolescenti već nekoliko godina u tom razdoblju. Ta je pojava logična, budući da su adolescenti starosti oko 12 godina tek zagazili u to razdoblje, a s njima i njihovi roditelji, dok su roditelji starijih adolescenata već prošli više situacija i promjena svog adolescenta, stoga su se naučili nositi s takvim situacijama te iste i očekivati.

Što se tiče komunikacije i povjerenja adolescenata njihovim roditeljima, ispitanici navode kako to u velikoj mjeri ovisi o odnosu koji roditelj njeguje od početka. Ako se roditelj trudi slušati svog adolescenta i biti mu i prijatelj, a ne samo roditelj, veća je vjerojatnost da će adolescent imati dovoljno povjerenja i pričati više s roditeljem. Međutim, ako je adolescent šutljiviji tip osobe koji ne priča puno s roditeljima od vrtića, velika je vjerojatnost da se to

neće promijeniti ni u adolescenciji, što znači da i karakter adolescenta uvelike utječe na njihovo povjeravanje i pričanje s roditeljima.

Sva djeca adolescenti ispitanika koji su sudjelovali u ovom istraživanju su već počela prolaziti kroz promjene karakteristične za razdoblje adolescencije, a svako dijete je u drugačijoj fazi. Ovdje se ne može zamijetiti bilo kakva razlika s obzirom na spol roditelja ili lokaciju, već ovisi od adolescenta do adolescenta. Neki su zbunjeni s određenim promjenama koje nisu očekivali ili su očekivali da će se drugačije manifestirati, dok ih drugi dobro podnose. Roditelji najviše navode psihičke i emocionalne promjene, dok se za fizičke promjene vežu i emocionalne reakcije, stoga je to najčešće u fokusu roditelja.

Iako je jedan ispitanik odgovorio da u potpunosti prati sve obveze svog adolescenta, rekao je to u smislu nadgledanja i podrške, a ne da adolescentica ništa ne prati sama. Istog su mišljenja i ostali ispitanici, neki u većoj mjeri, a neki u manjoj, neovisno o spolu i lokaciji. Postoje situacije gdje je karakter adolescenta takav da ga roditelji češće moraju podsjećati i 'tjerati' da se potruži oko svojih obveza, ali svi su ispitanici potvrdili da je najbolje opcija za dugoročan razvoj adolescenta da se u najvećoj mjeri sam brine za svoje obveze, a na roditelja se oslanja tek kad nešto ne bude uspio sam.

Pri odabiru zanimanja ispitanici su većinski odgovarali da svoje adolescente ne usmjeravaju, već podržavaju u odabiru zanimanja koje će njih usrećiti i njima odgovarati, s obzirom na njihove zanimacije i želje. Dva su ispitanika predložila neka traženija ili plaćenija zanimanja, no djeca su odlučila upisati školu u skladu sa svojim željama, pri čemu su oni jednako pružali podršku. Ispitanici generalno smatraju da je za ljude bolje da rade posao koji vole jer će ga onda raditi i bolje, a i bolje će se osjećati. Većina je ispitanika navela kako uopće nije na njima da nameću adolescentima čime će se oni baviti do kraja života.

Odgovori ispitanika na pitanje slušaju li ih njihova djeca više sad ili su slušala više tijekom razdoblja djetinjstva su poprilično ujednačeni: svi su se ispitanici složili da njihovi adolescenti manje slušaju ili su manje voljni poslušati ili na svoju inicijativu obaviti neki kućanski posao nego što je to bio slučaj u djetinjstvu. Čak i ispitanici koji su naveli da su njihova djeca bila takva oduvijek navode kako se situacija ipak pogoršala pri ulasku u razdoblje adolescencije. Većina ispitanika to rješava na način da im ne popušta, nego ih

ispituju da nešto naprave dok god oni to ne naprave. Rijetki su odgovori da su roditelji odlučili sami napraviti taj posao za koji su zamolili adolescenta.

Velika većina ispitanih roditelja se muči s prikazivanjem i objašnjavanjem ispravnog ponašanja svojim adolescentima jer su oni sada odrasliji nego prije i više se oslanjaju na svoje mišljenje, a ne na mišljenje i riječ roditelja kao u djetinjstvu. Međutim, svi se ispitanici slažu da je najefektivnija metoda definitivno razgovor i objašnjavanje; kad se dogodi situacija da je adolescent napravio/la nešto krivo, nema smisla izreći neku kaznu i očekivati da će samo od toga adolescent naučiti što je krivo, a što ne, i zašto. Ispitanici navode kako je upravo razgovor bitan jer tako svom adolescentu objašnjavaju što stoji iza takvih razmišljanja i ponašanja te zašto ona možda nisu ispravna i koje posljedice mogu nositi. To je nešto što jednom adolescentu možda ne bi palo na pamet jer ipak nema ni približno životnog iskustva koje ima njihov roditelj, a na roditelju je da ga na temelju svog iskustva usmjerava i odgaja.

Po pitanju učestalosti svađa s adolescentima odgovori ispitanika su podijeljeni; kod nekih je ispitanika i njihovih adolescenata odnos skoro u potpunosti bez svađa, kako u djetinjstvu, tako i sada u razdoblju adolescencije. S druge strane, između drugih ispitanika i njihovih adolescenata svađe su ipak učestalije u odnosu na razdoblje djetinjstva. Ove se razlike ne mogu pripisati ni spolu ispitanika, ali ni lokaciji. Prema dobivenim odgovorima, najbitnija stavka koja utječe na ovo je karakter adolescenta; jedna ispitanica navodi kako njena adolescentica voli provocirati i roditelje i brata i sestru, dok druga ispitanica navodi kako je njezina adolescentica izgubila takt, što dovodi do povremenih prepirki između njih dvije.

Što se tiče sprječavanja i razrješavanja svađi, odgovori ispitanika su također podijeljeni. Dok neki ispitanici navode kako do svađa uopće ne dolazi, drugi navode kako su svakodnevne. Neki su mišljenja da ih je nemoguće spriječiti, ali da se razgovorom sve može razriješiti. Sve ovisi i do osobnosti samog adolescenta, no i do konkretne situacije u kojoj je sukob nastao. Odgovori se ni ovdje nisu razlikovali po spolu ili lokaciji ispitanika, već su više vezani uz odnos koji imaju sa svojim adolescentima, ali i samoj naravi adolescenta.

U kontekstu učestalosti svađa i reakcija roditelja na njih, na temelju odgovora koje su ispitanici ovog istraživanja dali može se donijeti zaključak da će se majke u većoj mjeri osjećati loše kad dođe do svađe nego očevi. Neki se ispitanici preispituju nakon svađe sa svojim adolescentima, a neki su uvjereni da su postupili ispravno i time čine dobro svom

adolescentu, makar to nekad bilo teško, što im pomaže da se ne osjećaju loše nakon takvih situacija. Što se same učestalosti svađa tiče, ona varira neovisno o lokaciji ili spolu roditelja, a najveći utjecaj na nju ima odnos roditelja i adolescenta, kao i karakter adolescenta.

Na pitanje o korištenju sredstava ovisnosti, odgovori ispitanika su se većinski razlikovali s obzirom na dob njihove djece. Ako je ispitanikov adolescent tek ušao u adolescenciju, najčešće je slučaj da uopće nije eksperimentirao sa sredstvima ovisnosti, eventualno je probao gutljaj alkohola na obiteljskom druženju čisto iz znatiželje. Što se tiče ispitanika koji su roditelji starijih adolescenata, svi su odgovori vodili k tome da su im oni radije dali da popiju koje piće s njima, dok oni mogu paziti na njih i vidjeti kako će to utjecati na njih, no ne samo zbog kontrole, već i zbog građenja povjerenja i otvorenosti. Ispitanici su najčešće bili mišljenja da, ako adolescenti znaju da im roditelji u potpunosti ne brane alkohol, postoji manja mogućnost za laganjem o količini konzumiranog te općenito za pretjeranom konzumacijom sredstava ovisnosti.

Na pitanje što ih brine oko njihovih adolescenata, ispitanici su većinski ujednačeno odgovorili da ih brine budućnost. Brine ih hoće li njihova djeca uvidjeti ono što su im kroz sve ove godine pokušali usaditi, vrijednosti kojima su ih pokušali naučiti, no i hoće li imati svoje 'ja' i donositi ispravne odluke što se tiče budućnosti. Brine ih i današnje, a i buduće društvo te kako će njihovi adolescenti opstati i prilagoditi se na život u njemu. Dva su ispitanika odgovorila da se pokušavaju ne opterećivati takvim brigama jer trenutno ne postoji ništa što mogu poduzeti oko toga, da, ako neki problemi i iskoče, će ih riješiti kada do njih dođe.

Što se tiče varijabli ovog istraživanja (spol i lokacija ispitanika, odnosno roditelja adolescenata), lokacija nije činila apsolutno nikakvu razliku u odgovorima ispitanika. Međutim, spol roditelja je utjecao na odgovore od dva pitanja: kako se ispitanik osjeća u vezi promjena koje prolazi njihov adolescent te kako se ispitanik osjeća u vezi svađa koje su učestalije tijekom doba adolescencije, ako jesu. Majke su pretežno odgovorile da im takve stvari teže padaju, za razliku od očeva. Ono po čemu su se odgovori ispitanika razlikovali najčešće je bio karakter i starost njihovih adolescenata.

Za buduća istraživanja u ovom području bilo bi idealno okupiti više ispitanika, ali ne nužno s različitih lokacija, budući da ta varijabla nije imala nikakvog utjecaja na odgovore u ovom istraživanju. Za uzorak bi svakako bilo preporučljivo uzeti jednak ili sličan broj muških i ženskih ispitanika, ali se savjetuje veći uzorak kako bi se pokrilo što više ispitanika roditelja adolescenata različitih godina, jer nekad tijekom ovog razdoblja veliku razliku može činiti samo nekoliko mjeseci, a godina pogotovo.

6. Zaključak

Budući da je početak adolescencije jedna od najvećih razvojnih promjena u životu djeteta, ta promjena uvelike utječe i na njihove roditelje. Adolescentima se mijenja tijelo, ali i um, interesi, ali i prioriteti. Promjene su zbunjujuće pa se najčešće okreću vršnjacima koji trenutno prolaze kroz iste stvari, misleći da ih roditelji ne mogu shvatiti i poistovjetiti se s njima. Dobivaju nove uloge, traže sebe, eksperimentiraju s različitim novim iskustvima koja čine početak ulaska u svijet odraslih. Roditelji im najčešće žele olakšati taj proces i pomoći im da što bezbolnije prođu kroz njega, ali adolescenti to nekad i ne dopuštaju.

Provedeno je istraživanje pokazalo, iz perspektive roditelja, kako se njihova djeca i neki njihovi stavovi i ponašanja mijenjaju pri prelasku iz djetinjstva u adolescenciju. U današnjem je društvu ponekad prisutna generalizacija da su adolescenti lijeni, mrzovoljni i čak delikventni. Koliko god ta mišljenja možda nekad bila istinita, mišljenja sam da za sve to često postoji opravdanje i da su svi na sličan način prošli kroz ovo razdoblje.

Kad se za adolescente kaže da su lijeni i ne žele pomoći, malo tko se sjeti da se velik broj stvari tijekom djetinjstva radio umjesto njih jer kao mala djeca jednostavno nisu bili sposobni za obavljanje određenih zadataka. Sada, kada su za to sposobni, treba im vremena da se naviknu da su neke obaveze i odgovornosti na njima i da će zauvijek tako biti. To je za njih zasigurno velika promjena i normalno je da će se pobuniti, pogotovo ako su naviknuti na to da je netko sve te stvari dosad obavljao za njih. Roditelji ih pokušavaju naučiti odgovornosti, no adolescenti to u tom trenu ne vide; oni samo vide da sad moraju obavljati neke zadatke koje su prije umjesto njih obavljali roditelji i za tu promjenu i prilagodbu potrebno je dosta vremena, strpljenja i ustrajnosti roditelja kako bi svojim adolescentima pokazali kako se nositi s obavezama odraslih ljudi.

Kad se za adolescente kažu da su mrzovoljni i promjenjivog raspoloženja, treba imati na umu da oni kroz razdoblje adolescencije podilaze i psihičkim, odnosno emotivnim promjenama, ali i ogromnim fizičkim i hormonalnim promjenama koje dovode do emocionalnih reakcija u adolescenta. Adolescenti u nekim situacijama nisu svjesni što im se događa, zašto se osjećaju kako se osjećaju i zašto reagiraju kako reagiraju. Treba neko vrijeme dok se naviknu na takve

promjene i nauče kontrolirati taj aspekt sebe, zato im treba dati vremena, strpljenja i biti podrška kroz taj cijeli proces.

Kad za adolescente kažu da su delikventni, treba imati na umu da oni tek ulaze u svijet odraslih osoba, da isprobavaju određena ponašanja i stvari i da se na greškama mora učiti. Kao i kad mala djeca eksperimentiraju sa svim svojim osjetilima, npr. kad su u fazi stavljanja svega u usta, tako i adolescenti eksperimentiraju s nekim ponašanjima za koja možda u tom trenutku misle da su opravdana, a tek kasnije shvate da nisu. Stoga im treba dati da neke stvari i isprobaju i sami nauče zašto nešto je, a zašto nešto nije u redu.

Nakon analize rezultata ovog istraživanja može se zaključiti da je uloga roditelja u adolescenciji biti podrška svom adolescentu i usmjeravati ga kako bi postao dobra osoba, imao dobre vrijednosti i držao se svog mišljenja. Većina odgovora koje su nam ispitanici dali išla je u istom smjeru, a variralo je najčešće kad je u pitanju bila osobnost adolescenta, budući da je svaka osoba karakteristična na svoj način. I sami ispitanici izjavili su da to nije lak posao, ali da treba imati puno strpljenja i razumijevanja za njihovu djecu koja sad prolaze ovu specifičnu fazu. Nekad će i pogriješiti, ali uvijek treba biti uz njih i objasniti im zašto je nešto pogrešno, a zašto ispravno. Taj dio zadatka roditelja ne mijenja se ni u adolescenciji.

7. Literatura

Knjige

- Berk, L. E. (2008), *Psihologija cjeloživotnog obrazovanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Feinstein, S. (2005), *Tajne tinejdžerskog mozga: kako komunicirati s današnjim tinejdžerima i kako ih poučavati na znanstveno utemeljen način*. Zagreb: Naklada Kosinj.
- Gallahue, D. (2012), *Understanding motor development: infants, children, adolescents, adults*. New York: McGraw-Hill.
- Istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika (Health Behaviour in School-aged Children – HBSC 2017/2018) (2020), Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Lacković-Grgin, K. (2006), *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lacković-Grgin, K. (2000), *Stres u djece i adolescenata: izvori, posrednici i učinci*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lindenfield, G. (2002), *Samopouzdanje tinejdžera: kako odgojiti pozitivnog, samouvjerenog i zadovoljnog tinejdžera*. Zagreb: Veble commerce.
- Milas, Goran. (2009), *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap: Jastrebarsko.
- Montessori, M. (2007), *From Childhood to Adolescence*. Amsterdam: Montessori-Pierson Publishing Company.

Članci

- Albert, D., & Steinberg, L. (2011), Peer influences on adolescent risk behavior. U *Inhibitory control and drug abuse prevention* (str. 211-226). Springer, New York, NY. Preuzeto s: https://repository.brynmawr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1056&context=psych_pubs.
- Duranović, M. (2013), Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 154(1-2), 31-46. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/138555>.
- Kuzman, M. (2009), Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja, *Medicus*, 18(2_Adolescencija), str. 155-172. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/57135>.
- Loxton, N. J., & Dawe, S. (2001), Alcohol abuse and dysfunctional eating in adolescent girls: The influence of individual differences in sensitivity to reward and

punishment. *International Journal of Eating Disorders*, 29(4), 455-462. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1002/eat.1042>.

Lukajić, A. (2016), *Obiteljska kohezivnost i komunikacija s roditeljima – Mišljenje adolescenata koji borave u učeničkom i roditeljskom domu* (Doktorska dizertacija, Sveučilište u Rijeci. Filozofski fakultet, Odjel za pedagogiju). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:571260>.

Maxwell, K. A. (2002), Friends: The role of peer influence across adolescent risk behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(4), 267-277. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1023/A:1015493316865>.

Stringer, S.A. (1994), The psychological changes of adolescence: A test of character. *ALAN Review*, 22(1), 2. Preuzeto s: <https://doi.org/10.21061/alan.v22i1.a.8>.

Teicher, J. D. (1956), Normal psychological changes in adolescence. *California medicine*, 85(3), 171. Preuzeto s: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/13356179/>.

Tymula, A., Rosenberg Belmaker, L. A., Roy, A. K., Ruderman, L., Manson, K., Glimcher, P. W., & Levy, I. (2012), Adolescents' risk-taking behavior is driven by tolerance to ambiguity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(42). Preuzeto s: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23027965/>.

Mrežne stranice

URL 1. Navigating Puberty: The Tanner Stages, <https://www.healthline.com/health/parenting/stages-of-puberty> (12.10.2022.).

8. Prilozi

Prilog 1. Protokol intervjua

Zadatak 1. *Utvrđiti mišljenje roditelja o razdoblju adolescencije kao jednoj od razvojnih faza kroz koje njihova djeca prolaze te o promjenama koje se djeci u tom razdoblju događaju.*

Pitanja:

1. Po Vašoj subjektivnoj procjeni, je li zadatak roditelja teži tijekom doba djetinjstva ili doba adolescencije? Zašto?
2. Kako se vi nosite s ovim promjenama?
3. U usporedbi s djetinjstvom, uolikoj mjeri Vaš adolescent priča s vama npr.: prepričava Vam kako je bilo u školi, na druženju s prijateljima, o odnosima s prijateljima, o ljubavnim brigama i slično?
4. Jeste li zamijetili da su Vašem adolescentu već počele promjene karakteristične za ovo razdoblje?
5. Ako jesu, kako on/ona reagira na njih?
6. Ako nisu (uopće ili djelomično), koja je reakcija Vašeg adolescenta na izostanak promjena, npr. ako njegovi/njeni vršnjaci već proživljavaju neke promjene, a Vaš adolescent ne?

Zadatak 2. *Utvrđiti načine na koji roditelji odgajaju dijete adolescentske dobi te kako vide njihov međusobni odnos.*

Pitanja:

7. Vodite li računa o djetetovim školskim i ostalim obvezama?
8. Potičete li dijete da prati svoje želje što se tiče odabira budućeg zanimanja ili ga/ju pokušavate usmjeriti u smjeru zanimanja koje je više traženo ili plaćeno?
9. Uolikoj mjeri Vam Vaš adolescent pomaže, odnosno sluša kad mu kažete da Vam pomogne?
10. Je li Vas u većoj mjeri slušao/la u ovakvim situacijama tijekom razdoblja djetinjstva ili kao adolescent?
11. Na koji način kontrolirate Vašeg adolescenta u situacijama kad želite ispraviti njegovo/njezino ponašanje, odnosno na koji način mu/joj pokazujete ispravno ponašanje?

12. Kakav je Vaš odnos s adolescentnim djetetom? Dolazi li češće do svađa između Vas nego što je to prije bio slučaj?

Zadatak 3. Utvrditi iskustva roditelja o teškoćama koje su aktualne u razdoblju adolescencije u njihove djece te na koji način se s tim nose.

Pitanja:

13. Na koji način pokušavate spriječiti ili razriješiti svađe između Vas i Vašeg adolescenta?

14. Ako su svađe učestalije nego prije, kako se nosite s tim?

15. Jeste li s Vašim adolescentom pričali o eksperimentiranju sa sredstvima ovisnosti (alkohol, cigarete, droga)? Je li Vaš adolescent ikad probao bilo koje od sredstava ovisnosti, npr. gutljaj alkohola makar na obiteljskom druženju, ili ako Vam je priznao/la da je s društvom probao jedno od sredstava ovisnosti? Ako je, kako ste reagirali na to priznanje? Ako nije, kako mislite da biste reagirali na takvo priznanje?

16. Što Vas, kao roditelja, najviše brine vezano uz Vašeg adolescenta?

9. Sažetak

Obitelj s adolescentom – perspektiva roditelja

Opće je poznata činjenica da je razdoblje adolescencije razbolje koje donosi velik broj promjena za adolescente, ali i za njihove roditelje. Adolescenti prolaze kroz nekoliko faza puberteta, odnosno adolescencije, a svaka sa sobom nosi različite vrste promjena - one fizičke, hormonalne, motoričke, spolne, emocionalne i društvene. Sve ovo može uvelike utjecati na samopouzdanje i samopoimanje adolescenta te na njegovo zdravlje i količinu stresa s kojom se svakodnevno nosi. Velik utjecaj imaju i vršnjaci, budući da njihova uloga dobiva na važnosti u usporedbi s razdobljem djetinjstva. S druge strane, često dolazi i do promjena u kontekstu uloge roditelja. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati mišljenja i iskustva roditelja o odgoju djece adolescentske dobi, odnosno prilagođavanju specifičnostima tog perioda. Dobiveni rezultati ukazali su na to da se odgoj djeteta i adolescenta ne razlikuju značajno što se tiče težine, već su razlike u potrebama djece, odnosno adolescenata. Neke promjene koje dolaze s adolescencijom blago su otežale određene aspekte odgoja i odnosa ispitanih roditelja s njihovim adolescentima, no na temelju rezultata dobivenih ovim istraživanjem ne može se zaključiti da je odgoj djeteta značajno lakši od odgoja adolescenta. Svako je dijete, odnosno svaki adolescent, individua za sebe i kao takve ih treba njegovati i usmjeravati dok se razvijaju u odrasle osobe.

Ključne riječi: adolescencija, adolescenti, odgoj, promjene, roditelji.

10. Summary

Family with an Adolescent – Parents' Perspective

It is a well-known fact that the period of adolescence brings about a great number of changes, not only for adolescents, but also their parents. Adolescents have to go through several stages of puberty, i. e., adolescence, and each of them comes with different changes that occur to adolescents; physical, motor, hormonal and sexual changes, emotional and social changes. All of these can affect adolescents' confidence, concept of self, and even their health and the amount of stress they endure on a daily basis. Adolescents' peers have a greater role than during the period of childhood, as their influence grows stronger. On the other hand, the role of parents does not have the same significance as during childhood. The goal of this paper was to examine parents' views and experience on raising adolescents with regard to adaptation to the peculiarities that occur during this period. The results have shown that there is no significant difference in difficulty of raising a child or raising an adolescent; there are only differences regarding the child's or adolescent's needs that need to be met. Some changes that occur during the period of adolescence can make certain situations more difficult, in the context of raising an adolescent and parent-adolescent relationships, but the results of this paper have not implicated that raising an adolescent is much more difficult than raising a child. Every child, or every adolescent, is an individual person, and should be shaped and guided as such in order for them to grow into their own personalities as adult human beings.

Key words: adolescence, adolescents, upbringing, changes, parents.